

2/2024
Ιούλιος 2024

**ΣΥΡΟΝΤΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΥΣ:
ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ
ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ. ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ;**

Παναγιώτης Παπαδόπουλος

**ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ**

UNIVERSITY *of* NICOSIA

1993-2024 ΤΡΙΑΝΤΑΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

2/2024
Ιούλιος 2024

**ΣΥΡΟΝΤΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΥΣ: ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ-
ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ
ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ. ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ;**

Παναγιώτης Παπαδόπουλος

ΣΥΡΟΝΤΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΥΣ: ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ–ΚΥΠΡΟΣ
ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ. ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ; 2/2024

Λευκωσία, Ιούλιος 2024

Copyright © Παναγιώτης Παπαδόπουλος, Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και
Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Εκδόσεις: Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Παναγιώτης Παπαδόπουλος

Ο Παναγιώτης Παπαδόπουλος γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1955. Είναι απόφοιτος του Grammar School το 1973.

Όσον αφορά τις ακαδημαϊκές του σπουδές, είναι απόφοιτος Πανεπιστημίου του Σικάγου, με ειδικότητες στις Πολιτικές Επιστήμες, τη Μέση Ανατολή, τη Διπλωματική Ιστορία των ΗΠΑ και τη Διεθνή Ιστορία.

Μεταξύ 1992-2020 υπηρέτησε στη Διπλωματική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών της Δημοκρατίας, με τελευταία τοποθέτηση του ως Πρέσβης της Κύπρου στην Ουγγαρία (2017-20).

**ΣΥΡΟΝΤΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΥΣ: ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ–
ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ. ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ;**

Εισαγωγή	6
I. Κυρίως Θέμα.....	8
II. Συμπερασματικά	29
Επιλεγμένη Βιβλιογραφία	30

Εισαγωγή

Οι ιστορικοί παραλληλισμοί στα παγκόσμια πολιτικά δρώμενα δεν είναι κάτι το καινούργιο ή το μοναδικό. Σε απλές γραμμές, επιχειρείται η σύγκριση δύο ή και περισσότερων ιστορικών γεγονότων, με σκοπό την άντληση χρήσιμων συμπερασμάτων και διδαγμάτων για την αντιμετώπιση ζητημάτων που αναδύονται, τα οποία ομοιάζουν (ή δίδουν την εντύπωση) με την αρχική κατάσταση που εξετάζεται. Το εγχείρημα έχει κερδίσει αρκετούς θιασώτες, ιδίως άτομα του κλάδου των πολιτικών επιστημών, πρωτίστως της συγκριτικής πολιτικής και δευτερευόντως, ανάμεσα στους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων. Ενίοτε όμως εμφανίζεται και ανάμεσα στους πολιτικούς.

Τα κίνητρα εκείνων που επιχειρούν τη σύγκριση είναι πολλά και διάφορα. Δεν μπορεί κάποιος να ισχυρισθεί ότι είναι εξ υπαρχής ή εξ ορισμού ευγενή ή αλλότρια. Από την άλλη, το τι μπορεί να μετατρέψει τον οποιονδήποτε ιστορικό παραλληλισμό σε άκρως προβληματική άσκηση, με αμφισβητούμενα αποτελέσματα, είναι τα δεδομένα που συγκρίνονται. Εξ ου και το καίριο ερώτημα που τίθεται. Τηρουμένων πάντοτε των αναλογιών, η συσχέτιση γίνεται για εν πολλοίς όμοια πράγματα, θέματα, άτομα και γενικά καταστάσεις; Ή μήπως, ο ιστορικός παραλληλισμός επιχειρείται για να αλλοιώσει, να παραποιήσει, ή να συσκοτίσει και εν πολλοίς να ξεγελάσει και να παραπλανήσει το ακροατήριο για λόγους που γνωρίζει άριστα ο οποιοσδήποτε τον επιχειρεί εξ αρχής;

Γιατί τα λέω όλα αυτά; Σε πλείστες περιπτώσεις, ο ιστορικός παραλληλισμός καθίσταται εργαλείο των πολιτικών και πολλών άλλων καιροσκόπων της πολιτικής σκηνής, οι οποίοι-με διάφορα κίνητρα-επιθυμούν να ελκύσουν την προσοχή πολλών, με στόχο να διαδοθεί και εμπεδωθεί το μήνυμά τους. Ίσως, η πλέον κλασσική περίπτωση που αξίζει να σημειωθεί είναι μετά το 1945 με τις αποικίες, όταν το αναφαίρετο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης εξισώθηκε με την πολιτική του κατευνασμού, όπου οι ηγέτες των αποικιών ταυτίστηκαν επίσης με το φασισμό και τον Αδόλφο Χίτλερ. Ο σκοπός ήταν εμφανής: η οποιαδήποτε προσπάθεια να ικανοποιηθεί το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης στις αποικίες, δηλ. εθνική ανεξαρτησία και ελευθερία, ερμηνεύθηκε ως ενδοτισμός προς το φασισμό του 1930, με στόχο το εν λόγω δικαίωμα να εξουδετερωθεί. Το ότι πλείστοι ηγέτες του αντι-αποικισμού ήσαν αριστερών ιδεολογικών πεποιθήσεων, εντός του πλαισίου του Ψυχρού Πολέμου, από το 1945 και εντεύθεν, στην παγκόσμια αντιπαράθεση μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης, ενίσχυε και την όλη επιχειρηματολογία εναντίον της αυτοδιάθεσης.

Έτσι, βλέπουμε τον ηγέτη της Αιγύπτου Gamal Abd-al Nassir, να εξισώνεται με το Χίτλερ, ως επίσης και ο Ho Chi Minh στο Βιετνάμ (που αποτελούσε μέρος της τότε Γαλλικής Ινδοκίνας). Πέραν του ότι η ύπαρξη του ηγέτη του Βιετνάμ ερμηνευόταν ως μια τεράστια συνομωσία του διεθνούς κομμουνισμού, κάτι σαν καταιγίδα ή πλημμυρίδα, η εξάπλωση της οποίας έπρεπε να συγκρατηθεί εν τη γενέσει της. Εξ ου και η εφαρμογή στη συγκεκριμένη περιοχή της στρατηγικής της ανάσχεσης (containment), από τα τέλη της δεκαετίας του 1940, ούτως ώστε η θεωρία του ντόμινο να μην

γίνει πραγματικότητα.¹ Δεν εκπλήσσει το ότι ο παραλληλισμός επιχειρήθηκε από άτομα όπως ο Anthony Eden (πρώην Υπουργός Εξωτερικών και Πρωθυπουργός) του Ηνωμένου Βασιλείου και ο Georges Bidault (πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας), μέχρι και ο Ivone Kirkpatrick (πρώην Πρώτος Γραμματέας της Πρεσβείας της ίδιας χώρας στο Βερολίνο, 1932-38), σημαίνουσες προσωπικότητες της δεκαετίας 1930, όταν οι ίδιοι αποτέλεσαν την εξαίρεση στην πολιτική του κατευνασμού και τόλμησαν να αντισταθούν ενάντια στο φασισμό. Το ότι η ιστορία τους δικαίωσε αποτελούσε ένα επιπλέον κίνητρο και πολύ ισχυρό λόγο για τους ίδιους και τις απόψεις που ανέπτυξαν τη δεκαετία του 1950, όταν κατείχαν πολύ υψηλές θέσεις στις κυβερνήσεις των χωρών τους. Ο Anthony Eden διετέλεσε Υπουργός των Εξωτερικών (1935-38, 1940-45 και 1951-55) και Πρωθυπουργός (1955-57), ο Georges Bidault χρημάτισε Υπουργός των Εξωτερικών μεσούσης της κρίσης με το Dien Bien Phu (Μάιος 1954), ενώ ο Ivone Kirkpatrick ήταν ο Γενικός Δ/ντης του Υπουργείου Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου, στην χρονική συγκυρία της Κύπρου και του Σουέζ (1953-57).

---

¹ Ο όρος containment μεταφράζεται ως ανάσχεση, συγκράτηση ή παρεμπόδιση εξάπλωσης.

I. Κυρίως Θέμα

Τούτων λεχθέντων, τι μπορεί κάποιος να πει για το δικό μας ιστορικό παραλληλισμό; Κατ'αρχάς, αμφότερες η Τσεχοσλοβακία και η Κύπρος ήσαν δύο ανεξάρτητες χώρες, η μια ως αποτέλεσμα του Μεγάλου Πολέμου (1914-18), η άλλη ως απόρροια του αντί-αποικιακού, απελευθερωτικού αγώνα (1955-59). Στη δεύτερη περίπτωση, η στροφή προς την εγγυημένη ανεξαρτησία έγινε ως λύση ανάγκης υπό τις περιστάσεις, δοθέντων των πολλών, αλληλοσυγκρουόμενων και εκ διαμέτρου αντίθετων συμφερόντων όλων, των άμεσα και έμμεσα εμπλεκομένων (Ε/Κ, Τ/Κ, Βρετανία, Ελλάδα, Τουρκία, ΗΠΑ), σε αντίθεση με τις αρχικές επιδιώξεις και στόχους (τουλάχιστο, στις δημόσιες διακηρύξεις της ηγεσίας των Ε/Κ για ένωση με την Ελλάδα). Η διευθέτηση του 1959 θα δημιουργούσε άπειρα προβλήματα μελλοντικά, αν μη τι άλλο, ως ζήτημα προσαρμογής στα νέα δεδομένα και εθνικής ψυχολογίας, πρωτίστως λόγω της φύσης του συμβιβασμού που επιτεύχθηκε το 1959. Υπογραμμίζεται ότι και στις δύο περιπτώσεις, η εγκαθίδρυση ανεξαρτήτων κρατών οφείλει πάρα πολλά σε επιφανείς πολιτικές προσωπικότητες, όπως τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, Tomas Masaryk, Edvard Benes, Milan Stefanik.² Εξ ου και το γεγονός ότι τα δύο κράτη ταυτίσθηκαν πλήρως μαζί τους μελλοντικά.

Πολλοί σε αμφότερες της χώρες ήσαν παντελώς ανέτοιμοι από πολλών απόψεων για τη νέα πρόκληση ενός ανεξάρτητου κράτους, έστω για διαφορετικούς λόγους. Από την άλλη όμως, οι ιδεολογικές τους εμμονές και αγκυλώσεις, οι πολιτικές ανελαστικότητες τους, ίσως και η μυωπία, δηλ. η έλλειψη οξυδέρκειας, αποτέλεσαν το πρώτο μείγμα του τι ακολούθησε, θέτοντας συνάμα τα θεμέλια για την τραγική κατάληξη (*denouement*) δεκαπέντε και είκοσι χρόνια αργότερα αντίστοιχα. Επίσης, όχι ολίγοι από τους άμεσα εμπλεκόμενους (πρωτίστως οι μειονότητες, αλλά και αρκετοί άλλοι) ταυτίσθηκαν στην οποιαδήποτε χρονική περίοδο με τις δύο νέες κρατικές οντότητες.³ Υπογραμμίζεται ότι η Κοινωνία των Εθνών υιοθέτησε νομοθεσία για την προστασία των μειονοτήτων (*Minorities Protection Treaty*, 10.9.1919), μια και πολλοί αντιλήφθηκαν πολύ έγκαιρα τις παραμέτρους του νέου ζητήματος που αναφύηκε, αλλά αυτή στην πορεία αποδείχθηκε ανεπαρκής, ενόψει των νέων πραγματικοτήτων που δημιουργήθηκαν τη δεκαετία του 1930. Ούτε η Τσεχοσλοβακία ούτε και η Κύπρος ήσαν πληθυσμιακά ομοιογενείς χώρες, εθνοτικά και θρησκευτικά, ή ακόμα και

---

² Δεν παραγνωρίζεται ο Γεώργιος Γρίβας που ηγήθηκε του στρατιωτικού σκέλους, ως επικεφαλής της Οργάνωσης, δηλ. της ΕΟΚΑ. Απλώς, οι πολιτικές ζυμώσεις διεξήγοντο εκτός Κύπρου, με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να έχει τον πρώτο λόγο από πλευράς των Ε/Κ.

³ Ο λόγος είναι πολύ απλός. Όλοι αυτοί, που θεωρούσαν εαυτούς μέλη αυτοκρατοριών βρέθηκαν ξαφνικά να αποτελούν μειονότητες σε νεοσύστατα κράτη. Σε παρατηρήσεις προς τις κυβερνώσες ελίτ των νέων κρατών για το ζήτημα που αναφύηκε, οι τελευταίοι απαντούσαν ότι αποδίδετο δικαιοσύνη, μια και οι ίδιοι στο παρελθόν υπήρξαν θύματα δυσμενούς διάκρισης, ακριβώς λόγω της εθνοτικής τους καταγωγής.

Εδώ επιβάλλεται να υπογραμμισθεί το ζήτημα των Εβραίων ανά την Ευρώπη, οι οποίοι, λόγω της Συνθήκης των Βερσαλλιών, βρέθηκαν να αποτελούν μειονότητες στις πατρογονικές τους εστίες. Όλες οι χώρες, πλην της Τσεχοσλοβακίας, υιοθέτησαν νομοθεσίες από το 1920 και εντεύθεν, με σκοπό να εφαρμοσθούν ποσοστιαίες αριθμητικές αναλογίες σε προσλήψεις του δημοσίου εις βάρος τους.

πολιτισμικά, ένα γεγονός που σημάδεψε και τις δύο ανεξίτηλα, από ιστορικής πλευράς, ενώ συνάμα ενήργησε καταλυτικά στην περαιτέρω πολιτική εξέλιξη τους.

Επιβάλλεται όμως να γίνει μνεία σε μια θεμελιώδη διαφορά μεταξύ των δύο. Η Κύπρος είναι νησί, άρα αυτοτελής ως οντότητα, έστω και αν γίνονταν αναφορές για διαμελισμό με βάση εθνοτικά κριτήρια (αρχής γενομένης το 1956). Η Τσεχοσλοβακία ανακηρύσσεται σε ανεξάρτητο κράτος το 1918 (28.10), ως αποτέλεσμα της κατάρρευσης στον πόλεμο της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων. Είναι δηλ. δημιούργημα του Μεγάλου Πολέμου, όπως και πολλές άλλες χώρες, όπως η Αυστρία, η Πολωνία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Γιουγκοσλαβία, οι οποίες στην ουσία αποτελούν απόσχιση από ηττημένες αυτοκρατορίες. Το νέο κράτος αποτέλεσε χωρίς υπερβολή ένα μωσαικό εθνοτήτων. Ενώ όμως η Τσεχοσλοβακία παρουσιάζεται ως ικανοποιημένη εδαφικά, το ίδιο δεν συμβαίνει πολιτικά, μια και οι περιοχές που την αποτελούν ουδέποτε υπήρξαν ενωμένες ως κυρίαρχο κράτος, ή ακόμα ως μια ξεχωριστή διοικητική οντότητα εντός άλλου κράτους.⁴ Επιπλέον, οι διεκδικήσεις της βασίσθηκαν σε δύο θεμελιώδη επιχειρήματα, τα οποία όμως αλληλοαναιρούντο. Στα δυτικά, προβλήθηκε η ιστορικότητα των συνόρων ενάντια στους Σουδήτες και τους Πολωνούς, ενώ στα ανατολικά χρησιμοποιήθηκε η εθνότητα ενάντια στην ιστορικότητα των συνόρων των Ούγγρων της Σλοβακίας. Ακόμα ένα σημαντικό στοιχείο ήταν ότι η Τσεχοσλοβακία περιστοιχίζεται από εχθρούς (όπως η Ουγγαρία), αλλά και χώρες των οποίων η φιλία δεν ήταν κάτι το δεδομένο (όπως η Πολωνία). Ξεχωρίζουν οι τρεις της επαρχίες, η Βοημία, η Μοραβία και η Σλοβακία (προστέθηκε και η Ρουθενία), ενώ στα δυτικά του νεοσύστατου κράτους παρουσιάζεται η Γερμανική οντότητα, που μετατράπηκε σε μειονότητα, οι Σουδήτες.⁵

---

⁴ Κάτι που υποδεικνύει ο Rothschild στο έργο του, Joseph Rothschild, *East Central Europe between the Two World Wars* (Seattle: The University of Washington Press, 1974), 86.

⁵ Παρά το ότι Τσέχοι και Σλοβάκοι είναι συγγενείς, εθνοτικά και γλωσσικά, από πολιτικής πλευράς ήταν χωρισμένοι για περισσότερο από χίλια χρόνια. Μεταξύ ένατου και δέκατου αιώνα, η περιοχή της Σλοβακίας είχε απορροφηθεί από το Βασίλειο της Ουγγαρίας. Οι Σλοβάκοι υπέστησαν τις επιπτώσεις της πολιτικής της μετατροπής τους σε Ούγγρους (magyarization) εντός της Αυτοκρατορίας από το 1867. Από την άλλη όμως, η περιοχή τους ευεργετήθηκε από την πολιτική της μαζικής εκβιομηχανοποίησης της Αυτοκρατορίας. Η τελευταία εξέλιξη είχε άσχημη κατάληξη στα χρόνια της ανεξαρτησίας της Τσεχοσλοβακίας, μια και η Πράγα δεν προστάτεψε τις βιομηχανίες της επαρχίας της Σλοβακίας από τις αντίστοιχες και πλέον ανεπτυγμένες της στα δυτικά της χώρας. Rothschild, όπως παρ. 117-121.

Πολλοί όμως ακτήμονες και γεωργοί στη Σλοβακία ευεργετήθηκαν από τις μεταρρυθμίσεις στην κατοχή γης, που υιοθέτησε η κυβέρνηση στην Πράγα, σε βάρος πλουσίων Μαγυάρων γεωκτημόνων. Rothschild, ενθ. αν. 118.

Η Ρουθενία κατέληξε στην Τσεχοσλοβακία λόγω του ότι ουδείς άλλος μπορούσε να τη διεκδικήσει (η Ρουμανία απέκτησε την Τρανσυλβανία και τη Νότια Δοβρουτσά η δε Σοβιετική Ένωση, η μόνη σοβαρή υποψήφια, ήταν στη δίνη εμφυλίου πολέμου). Ο Tomas Masaryk υποσχέθηκε την παραχώρηση αυτονομίας στην επαρχία (δέσμευση που καταγράφεται στο σύνταγμα της 29.2.1920), κάτι όμως που έγινε πολύ αργότερα (8.10.1938), μετά τη Διάσκεψη του Μονάχου. Rothschild, ενθ. αν. 121.

Οι τελευταίοι αποτελούσαν μέρος της Αυστρο-Ουγγαρίας και ήσαν το κυρίαρχο στοιχείο τοπικά, ενώ με βάση την ειρηνευτική διευθέτηση μέσω της Συμφωνίας των Βερσαλλιών (Ιούνιος 1919), βρέθηκαν να είναι μια μειονότητα σε ένα νεοσύστατο κράτος, που αποτελούσε εν πολλοίς κάτι το άγνωστο, το νέο, χωρίς προηγούμενο γι'αυτούς, εν ολίγοις, μια πρόκληση, από πολλών απόψεων. Οι Σουδήτες ένωσαν Αυστριακοί δηλ. πολίτες της Αυστρο-Ουγγρικής Αυτοκρατορίας, και ήσαν οι περισσότερο οπαδοί του παν-γερμανισμού από όλους τους άλλους. Ένωσαν δε ανωτερότητα έναντι των Τσέχων στη Βοημία, ενώ στόχος τους ήταν να κυβερνήσουν υπό το μανδύα της Αυτοκρατορίας στη Βιέννη, σε συνεργασία με την αντίστοιχη Γερμανική, για να οργανώσουν την Κεντρική Ευρώπη εναντίον των Σλάβων και της Δύσης.⁶

Τα προαναφερθέντα, εξηγούν και το αίτημα τους για την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης. Εξ ου και η διακήρυξη τους (Οκτώβριος 1918) ότι αποτελούν μέρος της Αυστρίας. Την επομένη μέρα, τόσο οι γερμανόφωνοι της Μοραβίας όσο και της Σιλεσίας έπραξαν το ίδιο. Από δικής της πλευράς, η Αυστριακή Εθνική Μεταβατική Συνέλευση (Austrian National Provisional Assembly) αποδέχθηκε αμφότερες τις διακηρύξεις, ενώ το Νοέμβριο 1918 (12.11) διακήρυξε ότι η Αυστρία αποτελούσε μέρος της Γερμανίας. Οι διακηρύξεις καθαυτές ήσαν ισχυρές, με μια όμως ειδοποιό διαφορά. Η Αυστρία, όντας νεοσύστατο και αδύναμο κράτος, που προέκυψε μετά από ολοκληρωτική ήττα σε πόλεμο, δεν μπορούσε να παρεμποδίσει την ενσωμάτωση της Σουδητοχώρας στην Τσεχοσλοβακία. Πάντως, οι ίδιοι επιζητούσαν ένα κράτος εθνοτήτων, μια συνομοσπονδία αυτόνομων περιοχών, λόγω και της πραγματικότητας στη χώρα (όσον αφορά την πληθυσμιακή της σύνθεση), σε αντίθεση με την ηγεσία της Τσεχοσλοβακίας, η οποία οραματιζόταν ένα ενιαίο εθνικό-κράτος, διοικητικά συγκεντρωτικό.

Μια ακόμα ένδειξη της αντίθεσης προς τη διευθέτηση, με τη φημολογούμενη Συνθήκη του St. Germain (υπογράφηκε το Σεπτέμβριο 1919), ήταν η απόφαση των Σοσιαλδημοκρατών στη Σουδητία να κατέλθουν σε απεργία (Ιούνιος 1919). Εν ολίγοις, οι ιστορικές περιστάσεις και η όλη περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εγκαθίδρυσης του νεοσύστατου κράτους εμπεριείχαν πολλαπλούς κινδύνους, εκτός του ότι ενείχαν και το στοιχείο της έντονης αμφισβήτησης από τις εθνοτικές μειονότητες του. Ίσως η μεγαλύτερη παραδοξότητα να έγκειται στο ότι ο πρώτος Πρόεδρος της Τσεχοσλοβακίας διακήρυξε το πολίτευμα της δημοκρατίας να είναι για όλους τους πολίτες, όλων των εθνοτικών καταγωγών, οι οποίοι θα απολάμβαναν όλων των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Από την άλλη, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, κυρίαρχο στοιχείο στο νέο κράτος θα ήταν αποκλειστικά η Τσεχοσλοβακική εθνική κουλτούρα. Χωρίς υπερβολή, το δεύτερο αναιρούσε το πρώτο και αποτελούσε ακόμα μια ένδειξη όσον αφορά την κατεύθυνση που προσέβλεπε η ηγεσία της χώρας από την αρχή, και αυτή ήταν η Δύση.

---

⁶ Rothschild, ενθ. av. 81.

Άλλη θεμελιώδης διαφορά μεταξύ των δύο χωρών ήταν το σύνταγμα. Στην περίπτωση της Τσεχοσλοβακίας, οι εθνοτικές μειονότητες έμειναν εκτός (ή προτίμησαν να μείνουν εκτός) της Συντακτικής Συνέλευσης. Μόνο λίγο μετά την υπογραφή της Συνθήκης του St. Germain (10.9.1919), ορισμένοι Σουδήτες διανοούμενοι αποφάσισαν να ανακαλέσουν την αποχή και να εισέλθουν στο νέο Κοινοβούλιο, αλλά τα τετελεσμένα δεν μπορούσαν να αντιστραφούν.⁷ Στο κείμενο γίνεται ρητή πρόνοια για συμμετοχή, όχι όμως επί επιλεκτικής βάσης. Αποτέλεσμα, ήταν οι Σουδήτες να νιώθουν μια μειονότητα που τύγχανε δυσμενούς διάκρισης. Είχαν την ελευθερία στη θρησκεία και τη γλώσσα, όχι όμως σε επίσημο επίπεδο, εκτός εάν αποτελούσαν το 20% του πληθυσμού ανά επαρχία. Η διοικητική γλώσσα κατέστη καθαρά εσωτερικό θέμα, όπως άλλωστε προνοείτο από τη Συνθήκη του St. Germain.⁸ Η Τσεχοσλοβακία ουδέποτε αναγνώρισε το οποιοδήποτε συλλεκτικό εθνικό δικαίωμα στους υπηκόους της Γερμανικής καταγωγής. Στο σύνταγμα επίσης, δεν γινόταν η οποιαδήποτε αναφορά για αυτοδιάθεση.

Ο όρος αυτοδιάθεση, αρκετά συγκεκριμένος εξ ορισμού, όταν αρχικά διατυπώθηκε, πολύ δε περισσότερο στην ερμηνεία και την πρακτική εφαρμογή του, σήμαινε το δικαίωμα για κάποιον να προκαθορίζει το μέλλον του. Αυτό ίσχυε ιδιαίτερα στις αυτοκρατορίες για τις διάφορες εθνοτικές και πολιτιστικές ομάδες και θα ήταν εσωτερικό ζήτημα.⁹ Πουθενά όμως στα 14 σημεία του Προέδρου των ΗΠΑ Woodrow Wilson, όπως διατυπώθηκαν στην ομιλία του ενώπιον του Κογκρέσου των ΗΠΑ (τον Ιανουάριο 1918) γινόταν αναφορά στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Ερμηνευόταν έτσι μια αναφορά του εντός των σημείων (συγκεκριμένα, το Σημείο 14), κάτι που εκλήφθηκε από διάφορες πολιτισμικές ομάδες εντός της Γερμανικής Αυτοκρατορίας και εκείνης των Αψβούργων ως αυτοδιάθεση. Ως είχαν τα πράγματα, το συγκεκριμένο σημείο άγγιζε τους Σουδήτες, ως μια παραδοξότητα. Γι' αυτό και στο Παρίσι, από τον Ιανουάριο 1919, η αποστολή των Τσέχων επέμενε στην έννοια της εδαφικής ακεραιότητας, προφανώς ως αντίβαρο στην οποιαδήποτε πιθανή επιχειρηματολογία των Σουδητών για αυτοδιάθεση. Πολλοί ιστορικοί αναφέρονται στο ότι τα αιτήματα των Τσέχων δεν βρήκαν ικανοποιητική απήχηση ανάμεσα στους Αμερικανούς και τους Βρετανούς στο Παρίσι, αλλά μόνο στους Γάλλους. Επιπλέον, ο μετέπειτα Υπουργός Εξωτερικών της Τσεχοσλοβακίας Edvard Benes, έκανε αναφορά στο ελβετικό μοντέλο (κάτι που είκοσι χρόνια μετά, θα το χρησιμοποιούσαν οι Ναζί εναντίον του), από φόβο μήπως οι Σουδήτες κατάφερναν να κερδίσουν τις ΗΠΑ με το μέρος τους.

Μια ιστορική αναδρομή επιβεβαιώνει ότι όντως, από το δεύτερο ήμισυ του δέκατου ένατου αιώνα, κυρίως μέσω της μουσικής (κυρίως των Betrich Smetana και Anton Dvorac), τέθηκαν οι βάσεις και τα θεμέλια του

---

⁷ Rothschild, οπ. παρ. 93.

⁸ Η πρόνοια κατοχυρώθηκε με βάση συμφωνία που υπέγραψαν η Τσεχοσλοβακία με την Αυστρία (Ιανουάριος 1920).

⁹ Εξυπακούεται ότι το συγκεκριμένο άρθρο και γενικά η έννοια της αυτοδιάθεσης άγγιζε άμεσα τις εθνοτικές και άλλες θρησκευτικές μειονότητες της Αυστρο-Ουγγαρίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το ίδιο όμως μπορεί να λεχθεί και για τη Ρωσία, εξ ου και η δημιουργία του Πολωνικού κράτους το 1918.

σύγχρονου Τσεχοσλοβακικού έθνους. Η αυτοκρατορική Βιέννη το αναγνώρισε, όχι όμως οι Σουδήτες. Φανατικοί οπαδοί του παν-γερμανισμού, η ιδέα για Τσεχοσλοβακικό έθνος ως άλλη και ανεξάρτητη οντότητα τούς ήταν απεχθής. Αλλά, τι θα γινόταν με κάποιους άλλους, δηλ. τις διάφορες εθνοτικές ομάδες, εντός του νεοσύστατου κράτους το 1918, όπως λχ. τους Σουδήτες στα δυτικά και τους Ούγγρους στα ανατολικά; Οι πρώτοι ουδέποτε αποδέχθηκαν τη νέα κατάσταση πραγμάτων και αμφισβήτησαν έντονα τη νέα διευθέτηση. Μια απόπειρα ένοπλης εξέγερσης ορισμένων εξ αυτών, μετά την υπογραφή της Συνθήκης του St. Germain (το Σεπτέμβριο 1919) καταστάληκε βίαια. Στην κακή αρχή, συντέλεσαν και οι δηλώσεις του πρώτου Προέδρου Tomas Masaryk (Δεκέμβριος 1918), που τους χαρακτήρισε πρώην μετανάστες και έποικους, άνκαι λίγο αργότερα προσπάθησε να ανασκευάσει.

Το Βερολίνο δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ίδιους, προφανώς γιατί τα κυριότερα προβλήματα και οι προτεραιότητες για τη μέχρι πρότινος Αυτοκρατορία των Hohenzollern ήσαν άλλα.¹⁰ Αλλά και στα ανατολικά, οι Ούγγροι της Σλοβακίας δεν ένιωθαν πολίτες του νέου κράτους, επειδή θεωρούσαν ως πατρίδα τους την πρώην Αυστρο-Ουγγρική Αυτοκρατορία.¹¹ Στη συγκεκριμένη περίπτωση όμως, η επιχειρηματολογία των Τσέχων αντιστράφηκε, και προέβαλαν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Η Πράγα ευνοούσε τη Λουθηριανή μειονότητα στην επαρχία, αλλά η θρησκευτική πλειοψηφία ήσαν καθολικοί. Το γεγονός ευνόησε άτομα όπως ο Andrej Hlinka, ιερέας, ο οποίος κατέστη ο πρωταθλητής του αιτήματος για πολιτική και πολιτιστική αυτονομία για τη Σλοβακία. Τον διαδέχθηκε το 1938 ο Josef Tiso, επίσης ιερέας (Πρόεδρος του νέου κράτους της Σλοβακίας από τον Οκτώβριο 1939-Μάιο 1945), ενώ ο Emil Hacha ανακηρύχθηκε Πρόεδρος του προτεκτοράτου Βοημίας και Μοραβίας (Μάρτιος 1939-Μάιος 1945). Και οι δύο υπήρξαν αμφιλεγόμενες προσωπικότητες, με επαμφοτερίζοντα ρόλο στα πολιτικά δρώμενα, ιδιαίτερα μετά το 1938 και τη Διάσκεψη του Μονάχου, όταν επέλεξαν να συνεργασθούν με το ναζιστικό καθεστώς.

Οι μειονότητες της Τσεχοσλοβακίας θα αποδεικνύονταν μείζονος σημασίας μελλοντικά, όταν θα δοκιμάζονταν η συνοχή και η αντοχή του νέου κράτους απέναντι στη ναζιστική καταιγίδα, ιδίως ως αφορμή την παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929. Για την ώρα, οι Σουδήτες, λόγω και τετελεσμένων, αποδέχθηκαν τη νέα κατάσταση. Η ηγεσία τους προτίμησε να δώσει έμφαση στην ιδεολογία του γερμανικού τοπικού πατριωτισμού, με πολύ έντονο το αίσθημα της αλληλεγγύης και της αγάπης προς τη γη τους, προτού οι Σουδήτες ασπασθούν τον παν-γερμανισμό.¹² Η πολύ καλή

---

¹⁰ Διακρίνεται εδώ μια ομοιότητα με την Τουρκία, η οποία επίσης απέφευγε να θέσει θέμα T/K προς τη Βρετανία. Η κατάσταση αλλάζει μετά το 1945, όταν μέσω μιας εκ διαμέτρου αντίθετης προσέγγισης, η Τουρκία έθεσε ζήτημα για τους T/K, κυρίως μετά το 1950. Παραμένει προς συζήτηση κατά πόσον ήταν η Άγκυρα που έθεσε πρώτη θέμα ή η T/K ηγεσία.

¹¹ Όπως το θέτει ο Rothschild για τους Σλοβάκους, "The Slovaks were, rather, a pious, provincial and heavily illiterate peasant people, who remained politically submissive to the Hungarian authorities until well into the nineteenth century". Op. cit. 117.

Η έλλειψη ανεκτικότητας σε βάρος των Σλοβάκων ήταν πολιτιστικής και γλωσσικής υφής, όχι εθνοτικής ή έστω ρατσιστικής. Rothschild, op. παρ. 118.

¹² Rothschild, op. παρ. 81.

οικονομική κατάσταση του νεοσύστατου κράτους υποβοήθησε τη συγκεκριμένη πολιτική και ιδεολογική προσέγγιση, μια και η Τσεχοσλοβακία δεν επιβαρύνθηκε με τις οποιεσδήποτε πολεμικές αποζημιώσεις, ως απόρροια του Μεγάλου Πολέμου.

Στην περίπτωση της Κύπρου, υιοθετήθηκε ως φιλοσοφία προσέγγισης το 1959 η έννοια του communalism (κοινοτισμού), σε μια διευθέτηση που θύμιζε ζουρλομανδύα. Εφόσον δύο εθνοτικές κοινότητες δεν μπορούσαν να ζουν μαζί, έπρεπε να είναι χώρια, σ'ένα όμως πολιτικό σύστημα που έδιδε την εικόνα της οίωνοι ενότητας, που μέχρι σήμερα αμφιβάλλω αν υπάρχει όμοιο παγκοσμίως.¹³ Ίσως, η περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ως απόρροια των Συμφωνιών Dayton (Νοέμβριος 1995) και Παρισιού (Δεκέμβριος 1995) να ομοιάζει της περίπτωσης της Κύπρου. Η έννοια της λαϊκής κυριαρχίας απουσιάζει παντελώς, ιδίως από το σύνταγμα του 1960. Σε αντίθεση όμως με την Τσεχοσλοβακία, στην Κύπρο, η Τουρκοκύπριοι (ως πληθυσμιακή μειονότητα, της οποίας τα ίχνη χρονολογούνται από την οθωμανική κατάκτηση του 1570, ως απόρροια της πολιτικής του surgun-εποικισμού, εξισλαμισμού και γενιτσαρισμού), απέκτησε αυξημένα δικαιώματα και προνόμια, δυσανάλογα με την πληθυσμιακή της σύνθεση. Πέραν τούτου, εφεξής από το 1960 αναφέρεται σε κοινότητα, εκτός του ισχυρισμού ότι αποτελούσε τον ένα εκ των δύο εταίρων σ'ένα συνεταιριστικό κράτος. Σε αμφότερες όμως τις περιπτώσεις Κύπρου και Τσεχοσλοβακίας, οι εθνοτικές μειονότητες αποτελούν κοινό παρονομαστή. Για διάφορους λόγους, ουδεμία εξ αυτών νιώθει να ταυτίζεται με το νεοσύστατο κράτος. Μάλλον το αντίθετο συμβαίνει, εφόσον και οι δύο προσβλέπουν στις μητέρες πατρίδες, λόγω καταγωγής και γεωγραφικής εγγύτητας, εξ ου και το αίσθημα τους ότι αποτελούν αναπόσπαστο μέρος τους.¹⁴

Όταν γίνεται αναφορά στους Τουρκοκύπριους, αυτή αγγίζει Οθωμανούς πολίτες μέχρι το 1878, μειονότητα μεν, αλλά κυρίαρχο στοιχείο διακυβέρνησης του εκάστοτε Οθωμανού κυβερνήτη. Αργότερα όμως, χρησιμοποιήθηκαν ως αντίβαρο των Βρετανών κατά των Ε/Κ, ιδιαίτερα εντός του Νομοθετικού Συμβουλίου (που συστάθηκε, με βάση το σύνταγμα του 1882). Από την άλλη, για την Τ/Κ κοινότητα, διάχυτος ήταν ο φόβος και η αβεβαιότητα για το μέλλον της με την αλλαγή φρουράς το 1878. Διατυπωμένο διαφορετικά, το σύνδρομο της Κρήτης, όπως το αποκαλούσε έκτοτε η ηγεσία τους, δηλ. ο βίαιος εξαναγκασμός στην εξορία, κυριολεκτικά και μεταφορικά, στην περίπτωση της ένωσης της Κύπρου με τη Ελλάδα, Ανεξαρτήτως όμως της αξιοπιστίας και της γνησιότητας του ιστορικού παραλληλισμού, αυτό εγκλώβισε σε πολύ μεγάλο βαθμό την κυβερνώσα ελίτ

---

¹³ Όπως το θέτει ο πρώην Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, κ. Αλέξανδρος Μαρκίδης, «...δύο θεμελιώδη χαρακτηριστικά της Συνταγματικής δομής ήταν εν πρώτοις η αναγνώριση της ύπαρξης δύο κοινοτήτων στο νησί που, παρά την αριθμητική τους διαφορά, τους δόθηκε βασικά ίση μεταχείριση και η εφαρμογή της αρχής της μερικής κοινοτικής αυτονομίας, η οποία σκοπό είχε να διασφαλίσει τη συμμετοχή της κάθε κοινότητας στην άσκηση εξουσίας και να αποτρέψει την επικράτηση της μεγαλύτερης Ελληνοκυπριακής κοινότητας...»

¹⁴ Για την αποφυγή δημιουργίας λανθασμένων εντυπώσεων, στην περίπτωση της Κύπρου, πάρα πολλοί από την πλειοψηφία, δηλ. τους Ε/Κ έβλεπαν προς την Ελλάδα ως μητέρα πατρίδα, ενώ το όραμα της ένωσης ουδέποτε το αποκήρυξαν.

των Τ/Κ. Χωρίς υπερβολή, μπορεί πιστεύω να γίνει λόγος για υπαρξιακό ζήτημα ανάμεσα τους με την έλευση των Βρετανών στην Κύπρο, τουλάχιστο στα αρχικά στάδια.

Ίσως η καλύτερη λύση για τους ίδιους να ήταν η στενή συνεργασία με τους Βρετανούς και η παραμονή τους στην Κύπρο μετά το 1923. Έστω και αν η Συνθήκη της Λωζάνης τους παρείχε την ευκαιρία για να μεταναστεύσουν στην Τουρκία (το Άρθρο 21), ελάχιστοι το έπραξαν. Μεταξύ 1931-45, λόγω της εσωτερικής κατάστασης που διαμορφώθηκε μετά τα Οκτωβριανά και την κήρυξη καθεστώτος έκτακτης ανάγκης, αλλά και του Πολέμου, 1939-45, οι Τ/Κ τηρούν μια κάποια ήπια πολιτική στάση (έστω και αν ανεστάλησαν θεμελιώδεις ελευθερίες, ως επίσης επ'άοριστο οι εργασίες του Νομοθετικού Συμβουλίου), θα έλεγα στάση αναμονής. Κοινό στοιχείο για τις δύο χώρες ήταν η ύπαρξη μια ισχυρής εθνοτικής κοινότητας/μειονότητας, σε σύγκριση πάντα φυσικά με το σύνολο του γηγενούς πληθυσμού. Μια μειονότητα, για την οποία όμως παρέμεινε άγνωστο τι ακριβώς ένιωθε όσον αφορά το νεοσύστατο κράτος. Μάλλον όμως όχι και πολλά, μια και οι ίδιοι, μέσω της ηγεσίας τους, επικεντρώθηκαν αλλού. Ναι μεν δεν επιχείρησαν να ανατρέψουν την καθεστηκυία τάξη που εγκαθιδρύθηκε (το 1918 και 1959), αυτό όμως δεν σήμαινε ότι η τελευταία τους εξέφραζε απόλυτα.

Εξετάζοντας προσεκτικότερα τις δύο χώρες, παρατηρούμε μια σειρά από ομοιότητες, τηρουμένων φυσικά πάντοτε των αναλογιών. Η γεωγραφική εγγύτητα προς τη μητέρα πατρίδα, περισσότερο απτή στην περίπτωση της Τσεχοσλοβακίας, λόγω κοινών συνόρων με τη Γερμανία, αποτελεί την πρώτη ομοιότητα. Για την Τσεχοσλοβακία υπήρχε ακόμα ένα άλλο ζήτημα. Οι κακές σχέσεις της με την Πολωνία, το βόρειο γείτονα, λόγω της διευθέτησης για την πόλη του Teschen, την οποία διεκδικούσαν αμφότερες. Η μεν Πολωνία για εθνογραφικούς λόγους, η δε Τσεχοσλοβακία βάσισε τη διεκδίκηση της σε ιστορικά, οικονομικά και στρατηγικά επιχειρήματα. Το Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο στο Παρίσι αποφάσισε όπως η πόλη και τα προάστια παραδοθούν στην Πολωνία, ενώ τα ορυχεία στην Τσεχοσλοβακία. Μια διευθέτηση που η Πολωνία αμφισβήτησε έντονα από την αρχή, και η οποία δηλητηρίασε τις σχέσεις των δύο, ιδίως τη δεκαετία του 1930. Η ουγγρική μειονότητα στα ανατολικά, μέρος της επαρχίας της Σλοβακίας, ήταν ένα άλλο ακόμα ακανθώδες ζήτημα. Προσπάθεια εκ μέρους του Προέδρου της Τσεχοσλοβακίας για αναφορά σε Τσεχοσλοβακικό έθνος προσέκρουσε στην επίμονη άρνηση των Σλοβάκων να δεχθούν κάτι τέτοιο.

Η γεωγραφική εγγύτητα της Τουρκίας αποδείχθηκε μείζονος σημασίας για την Κύπρο. Από πρακτικής πλευράς, δικαιολογούσε την ενεργή ανάμειξη της (δεν ετίθετο θέμα για την ίδια να παραμείνει αδρανής και απαθής, ούτως ή άλλως), ένα γεγονός που ενίσχυε και η γεωπολιτική επιχειρηματολογία της Άγκυρας, ότι, δηλ. κινδύνευε η ασφάλεια της (το «μαλακό της υπογάστριο» εν ολίγοις). Η εμμονή της, όχι μόνο ανέτρεπε την οποιαδήποτε σκέψη για την ένωση, μια και κατέστη εξ ίδιας πρωτοβουλίας και με την ενεργή προτροπή των Τ/Κ συμβαλλόμενο μέρος στην αντί-αποικιακή διαμάχη, έχοντας έντονο λόγο και διεκδικώντας αυξημένο ρόλο, και δεν ετίθετο θέμα

για την οποιαδήποτε σκέψη υποχώρησης. Αλλά απεναντίας, μελλοντικά, δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει εκτενώς την παρουσία των Τ/Κ για να επιτύχει τις στρατηγικές της επιδιώξεις. Ως επιστέγασμα, η όλη στρατηγική της θα έθετε σοβαρά θεμέλια για την εσαεί παρουσία της στην Κύπρο.

Άλλη μια ομοιότητα εμφανίζεται στην ύπαρξη εγγυητριών δυνάμεων, πιο άμεσα στην περίπτωση της Κύπρου. Για εμάς, αποτέλεσε εξ υπαρχής μια διευθέτηση που ενσωματώνεται στο σύνταγμα, ενώ η Συνθήκη Εγγύησης αποτέλεσε στην ουσία και τη δαμόκλειο σπάθη του νέου κράτους. Η εν λόγω Συνθήκη, νομικά δεσμευτική, ανεξαρτήτως των άπειρων ερμηνειών που δόθηκαν και δίδονται για τις πρόνοιες της (ιδίως για το Άρθρο III, αργότερα IV), θα αποδεικνυόταν δηλητηριώδης για την ύπαρξη της κυπριακής πολιτείας. Η τραγωδία μαζί της είναι διττής διάστασης. Από τη μια, εξαρτάτο η ύπαρξη της Κύπρου καθαυτή από ένα νομικό έγγραφο, το οποίο μπορούσε να τύχει πολλαπλών ερμηνειών και παρερμηνειών. Στην αρνητική της διάσταση, με τραγελαφικά αποτελέσματα, τη Συνθήκη επικαλέσθηκε μια εκ των τριών εγγυητριών δυνάμεων για να δικαιολογήσει την εισβολή της το 1974, προβάλλοντας ως κύριο επιχείρημα την βίαιη αλλαγή της μέχρι πρότινος ισχύουσας κατάστασης. Η Τουρκία όμως ουδέποτε ισχυρίσθηκε ότι παρενέβη στρατιωτικά στην Κύπρο για να επαναφέρει την παλιότερη τάξη πραγμάτων. Ερωτηθείς προς τούτο, ο τότε Πρωθυπουργός της ίδιας χώρας τόνισε ότι το παλαιότερο status quo δεν ίσχυε πλέον, καθότι είχε ήδη διαμορφωθεί νέα εντελώς κατάσταση.

Για την Τσεχοσλοβακία, γίνεται λόγος για τη Μικρή Συνεννόηση του 1921 (Little Entente, μαζί με τη Γιουγκοσλαβία και τη Ρουμανία), αρχική ιδέα του Benes, όπου η Γαλλία αναλαμβάνει τη δέσμευση για την υπεράσπιση των ανατολικών της συνόρων, τρόπον τινά, παρά τους αρχικούς δισταγμούς του Παρισιού.¹⁵ Η Γαλλία αρχικά προσέγγισε το όλον ζήτημα και προσέβλεπε σε στενότερη σχέση με την Ουγγαρία, κάτι στο οποίο η Πράγα ήταν έντονα αντίθετη.¹⁶ Επίσης, γίνεται αναφορά στη διμερή συμφωνία Τσεχοσλοβακίας-Γαλλίας το 1924. Πολύ αργότερα, τη δεκαετία του 1930, και με αφορμή την άνοδο του ναζισμού στην εξουσία (και την υπογραφή του Συμφώνου μη-Επίθεσης Γερμανίας-Πολωνίας τον Ιανουάριο 1934), η Τσεχοσλοβακία ενίσχυσε τους δεσμούς της με την υπογραφή δύο άλλων σημαντικών συμφωνιών συμμαχίας, με τη Γαλλία και τη Σοβιετική Ένωση (Μάιος 1935), με τις οποίες η ασφάλεια της κατοχυρωνόταν εν είδει παροχής αμυντικής αρωγής σε περίπτωση που η ίδια δεχόταν επίθεση.¹⁷

---

¹⁵ Λόγω της απόσυρσης της Βρετανίας από τις υποθέσεις της Ευρώπης, η Γαλλία ένωθε απομονωμένη και δεν ήθελε να φορτωθεί το βάρος για την ασφάλεια άλλων. Το ότι η ασφάλεια και γενικά η ύπαρξη των νεοσύστατων κρατών στην Ανατολική Ευρώπη ήταν ζωτικής σημασίας για την ίδια τη Γαλλία σπάνια έγινε αντιληπτό στο Παρίσι.

¹⁶ Η Βουδαπέστη δεν ήταν αντίθετη με την προσέγγιση του Παρισιού, αλλά έθετε ως όρο την αναθεώρηση της Συνθήκης του Τριανού, κάτι που η Γαλλία δεν μπορούσε να αποδεχθεί.

¹⁷ Πριν την υπογραφή της Συνθήκης Συμμαχίας Τσεχοσλοβακίας-Σοβιετικής Ένωσης, προηγήθηκε η Συνθήκη Αμοιβαίας Συμμαχίας Γαλλίας-Σοβιετικής Ένωσης (Δεκέμβριος 1934) προς όφελος της Πράγας, όπου αμφότερες το Παρίσι και η Μόσχα δεσμεύονταν στην παροχή στρατιωτικής αρωγής προς την Πράγα σε περίπτωση που η τελευταία δεχόταν επίθεση. Σημαντικό μειονέκτημα ήταν ότι η Σοβιετική Ένωση δεσμευόταν να παράσχει στρατιωτική αρωγή προς την Τσεχοσλοβακία μόνο μετά που η Γαλλία θα έπραττε το ίδιο. Η

Καθοριστικής σημασίας για τις δύο χώρες ήταν η γεωγραφία, ιδίως τα γειτονικά κράτη, σ'ένα περιβάλλον όχι και τόσο ασφαλές και εν πολλοίς αβέβαιο. Για την Τσεχοσλοβακία, τα πρώτα σύννεφα φάνηκαν με την υπογραφή της Συνθήκης του Λοκάρνο (Οκτώβριος 1925), με την οποία γινόταν η τελική διευθέτηση των συνόρων της Γερμανίας στα δυτικά (με το Βέλγιο και τη Γαλλία), όχι όμως ανατολικά (Τσεχοσλοβακία, Πολωνία). Η παρουσία της Γερμανίας, που αμφισβητούσε τη διευθέτηση των Βερσαλλιών, δεν ήταν και ότι το καλύτερο για την Πράγα, έστω και αν το Βερολίνο, όπως εύστοχα υποδεικνύει η ιστορικός Zara Steiner, ουδέποτε κινδύνευε από τα μικρά κράτη που δημιουργήθηκαν το 1918. Απογραφή του 1930, έφερε τους Σουδήτες να αποτελούν το 30% του πληθυσμού της Βοημίας.¹⁸ Ίσως ένα πρώτο βήμα εξομάλυνσης των σχέσεων τους με την κεντρική εξουσία και επαναπροσέγγισης των δύο να ήταν και η απόφαση για την συμμετοχή τους στην κυβέρνηση (μετά τη συνάντηση των Rudolph Ramek-Gustave Stresemann, το 1926).¹⁹ Η άρνηση όμως του τελευταίου να δώσει επίσημη εγγύηση προς το νότιο γείτονα παρέτεινε την αβεβαιότητα για την Τσεχοσλοβακία. Όπως το θέτει και ένας Αυστριακός ιστορικός (ο Arnold Supran), η φοβία του Anschluss και το σύνδρομο των Αψβούργων δεν μπορούσαν να εξαφανισθούν.

Ο περίγυρος της Κύπρου ήταν πολύ ευαίσθητος, για πολλούς και διάφορους λόγους. Ο αποικισμός, ο ανταγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων, το πετρέλαιο και η ανάδυση τοπικών δυνάμεων σε περιφερειακούς παίκτες διεθνούς εμβέλειας, όπως η Τουρκία, η Αίγυπτος, το Ισραήλ και το Ιράν. Ο έντονος ανταγωνισμός σε τοπικό επίπεδο (Αράβων-Ισραήλ), αλλά και με άλλες παραδοσιακές αλλά φθίνουσες δυνάμεις (Βρετανία, Γαλλία) και σε διεθνές (ΗΠΑ, Σοβιετική Ένωση) δημιούργησαν μια εκρηκτική κατάσταση. Ο Ψυχρός Πόλεμος με την άμεση ανάμειξη των υπερδυνάμεων έδωσε άλλη διάσταση σε ήδη υφιστάμενα ζητήματα (όπως η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ και το πρόβλημα των Παλαιστινίων, ως απόρροια) και τα μετέτρεψε σε μια αντιπαράθεση Ουάσιγκτων-Μόσχας. Η Δυτική απόπειρα δημιουργίας διαφόρων μηχανισμών (Middle East Command, MEC, 1951 και Middle East Defense Organization, MEDO, 1952), όπου σημαίνοντα ρόλο θα διαδραμάτιζε η Τουρκία (με το Ηνωμένο Βασίλειο), επέφερε την έντονη

εν λόγω ρήτρα, που ενσωματώθηκε μετά την επιμονή της Πράγας, απέκτησε ιδιαίτερη σημασία το Φθινόπωρο 1938. Η απροθυμία της Γαλλίας να σταθεί δυναμικά παρά το πλευρό της συμμάχου της στα ανατολικά άλλαξε το κλίμα και τη διάθεση στη Μόσχα.

Στο μειονέκτημα να προστεθεί μια άλλη αδυναμία, ελέω γεωγραφίας, ότι η Σοβιετική Ένωση δεν είχε κοινά σύνορα με την Τσεχοσλοβακία. Η σημασία της έγινε αντιληπτή την ίδια χρονική περίοδο, όταν η Μόσχα, σε περίπτωση που ήθελε να αποστείλει στρατεύματα, έπρεπε να πράξει τούτο μέσω του εδάφους της Πολωνίας ή της Ρουμανίας.

¹⁸ Απογραφή του 1921 τους έφερε να αποτελούν το 23% του συνόλου του πληθυσμού (3.1 εκ.), ενώ το 1930 το 22% (3.2 εκ.).

¹⁹ Καγκελάριος της Αυστρίας και Υπουργός των Εξωτερικών της Γερμανίας. Ο Stresemann επιθυμούσε την αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών, αναγνώριζε όπως ότι κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο μονομερώς. Αντί τούτου, αποδύθηκε σε μια κοινή πολιτική με άλλους Ευρωπαίους ηγέτες, ιδίως τον Υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας Aristide Briand.

Ο θάνατος του τον Οκτώβριο 1929 στέρησε τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης από μια προσωπικότητα, η απουσία της οποίας θα γινόταν κάτι περισσότερο από αισθητή αργότερα, με την σημαντική ενίσχυση του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος.

αντίδραση του Αραβικού κόσμου ενάντια σε σχεδιασμούς νέο-αποικισμού. Μιας Τουρκίας, η οποία είχε ήδη δει τις μετοχές της να εκτοξεύονται σημαντικά προς τα άνω με τη συμμετοχή της στον Πόλεμο της Κορέας (1950-53), στο NATO (το 1952) ως πλήρες μέλος και μέλος του Συμφώνου της Βαγδάτης (1955) και που η δική της σημασία στα δρώμενα της περιοχής δεν μπορούσε να αγνοηθεί ή και να υποβαθμισθεί.

Η Αιγυπτιακή Επανάσταση (23.7.1952), η σταδιακή ενίσχυση της Τουρκίας και η ανάδειξη της ως περιφερειακού παίκτη (δημιουργία του Συμφώνου της Βαγδάτης, Φεβρουάριος 1955, όπου συμμετείχε ως πλήρες μέλος) αποτελούν απτά παραδείγματα που επέδρασαν αρνητικά και καταλυτικά στο ζήτημα της Κύπρου. Η περίπτωση της Τουρκίας και η όλη στάση της έναντι του Αραβικού εθνικισμού ξεχωρίζει ως μια έντονη εξαίρεση, μια και η Άγκυρα επέλεξε να μην συμβαδίσει με το πνεύμα της εποχής, δηλ. τον αντί-αποικισμό, ταυτιζόμενη πλήρως με τις ΗΠΑ και τη Δύση εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης εντός του πνεύματος του Ψυχρού Πολέμου, δηλ. κατά του διεθνούς κομμουνισμού. Η διαμάχη της Δύσης ενάντια στον Αραβικό εθνικισμό, όπου αμφότερες οι υπερδυνάμεις εμπλέκονται άμεσα, με βάση διαφορετικά κριτήρια (η μεν Ουάσιγκτων για να υποστηρίξει τη δημοκρατία εναντίον της απειλής του κομμουνισμού, η δε Μόσχα τον αντί-αποικισμό που πρέσβευαν το Λονδίνο, το Παρίσι και οι ΗΠΑ), με στόχο την εξύψωση τους κύρους και της επιρροής της κάθε μιας τους, αναδεικνύει και τον ύψιστο βαθμό έντασης της αντιπαράθεσης.²⁰ Μιας αντιπαράθεσης που διοχετεύθηκε στην περιφέρεια, αλλοιώνοντας την αρχική φύση της διαμάχης, δηλ. τον αντί-αποικισμό.

Γιατί κέρδιζε η Τουρκία; Απλούστατα γιατί οι εξελίξεις εξύψωσαν σημαντικά τις μετοχές της ως σημαντικού εταίρου της Δύσης (εισδοχή στο NATO, 1952), ιδιαίτερα στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, χάρις όμως και στις άοκνες διπλωματικές προσπάθειες της Άγκυρας να αναδειχθεί ως το σημείο επαφής της Δύσης στην περιοχή και να υπερασπισθεί τις αξίες της τελευταίας. Εν ολίγοις, η Τουρκία ενισχύθηκε σημαντικά, πολιτικά, οικονομικά, διπλωματικά και στρατιωτικά από το 1945, κάτι που της επέτρεπε να προβάλλει δυναμικές διεκδικήσεις. Για την Κύπρο, η νέα εξέλιξη είχε άκρως αρνητικές συνέπειες, μια και από το 1950, η νέα κυβέρνηση Adnan Menderes ύψωσε έντονη φωνή και προειδοποίησε σε πλείστες περιπτώσεις εναντίον της οποιαδήποτε απόπειρας αλλαγής του καθεστώτος στην Κύπρο, κάτι που προφανώς δεν λήφθηκε υπόψη λίγο αργότερα.²¹ Το

---

²⁰ Μια ένδειξη τούτου ήταν και η έντονη αντιπαράθεση Τουρκίας-Συρίας το Σεπτέμβριο 1957, που οδηγήθηκε έως τον ΟΗΕ και έφερε σε ανοικτή φραστική σύγκρουση τις ΗΠΑ με τη Σοβιετική Ένωση.

²¹ Δεν ισχυρίζομαι στο ελάχιστο ότι η Τουρκία είχε το οποιοδήποτε δικαίωμα να πράξει τούτο. Πέραν όμως της καθαρά νομικιστικής προσέγγισης (το Άρθρο 20 της Συνθήκης της Λωζάννης, με το οποίο η Τουρκία αποποιήθηκε των οποιωνδήποτε δικαιωμάτων επί των κτήσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), έπρεπε να είχε ληφθεί πολύ σοβαρά υπόψη και η έντονη αντίθεση της Τουρκίας, μια αντίθεση που ισχυροποιήθηκε αφάνταστα ως απόρροια των νέων εξελίξεων, 1945-1955 προς όφελος της. Δυστυχώς, ουδείς έλαβε υπόψη όλα αυτά (με ελάχιστες εξαιρέσεις, πέραν της κολοσσιαίας υποτίμησης του αντιπάλου (της Βρετανίας), με καταστροφικές συνέπειες για την Κύπρο.

1955-έστω και με προτροπή του Λονδίνου-το απέδειξε έμπρακτα (το πογκρόμ της Πόλης, τα διαβόητα Σεπτεμβριανά, 6-7). Δεν χρειάζεται επίσης ιδιαίτερη φαντασία να αντιληφθεί κάποιος ότι η Τουρκία εξαργύρωνε την αξιοπιστία και την προσήλωση της προς τη Δύση μέσω του Κυπριακού. Σ' αυτό, επιβάλλεται να προστεθεί και κάτι άλλο, δηλ. η εμμονή της Βρετανίας (από τα μέσα 1930) και των ΗΠΑ αργότερα, μετά το 1947, στην ανάδειξη της Τουρκίας ως πλέον αξιόπιστου συμμάχου, σε βάρος της Ελλάδας, κάτι που επέφερε την έντονη αντίδραση της κυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή το 1955.²²

Τολμώ να πω ότι εντοπίζω δύο σπουδαία γεγονότα που αναδεικνύουν σημαντικές ομοιότητες για αμφότερες τις χώρες. Ο αντί-αποικιακός απελευθερωτικός αγώνας κατά της Βρετανίας και η άνοδος του Αδόλφου Χίτλερ και του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος στην εξουσία (30.1.1933) προλείαναν το έδαφος σε πολύ μεγάλο βαθμό για το τι ακολούθησε. Εν ολίγοις, το 1955 και το 1933. Η Τουρκία εκμεταλλεύθηκε στο έπακρο την έναρξη του αντί-αποικιακού απελευθερωτικού αγώνα στην Κύπρο για να προβάλλει εαυτήν ως τη μητέρα πατρίδα των Τούρκων, και να εμπεδώσει το δικό της αφήγημα ότι οι ομοεθνείς της κινδύνευαν με φυσική εξόντωση. Εντέχνως, συστηματικά και με περισσή επιμονή, η Τουρκία κατάφερε να αλλοιώσει το θεμελιώδες χαρακτηριστικό του αγώνα των Ελληνοκυπρίων (τον αντί-αποικισμό και την αυτοδιάθεση) και αντί τούτου, εισήγαγε κοινά δαιμόνια, όπως τη διαμάχη μεταξύ εθνοτικών κοινοτήτων, το ασύμβατο της ειρηνικής συνύπαρξης, εξ ου και η ανάγκη για γεωγραφικό διαχωρισμό και το δικαίωμα της ξεχωριστής αυτοδιάθεσης. Περιττό δε να τονισθεί ότι, ως αποτέλεσμα, τόσο η Ε/Κ ηγεσία όσο και η Αθήνα βραχυκυκλώθηκαν παντελώς. Απόρροια τούτων ήταν ο εκτροχιασμός του κυπριακού με πολύ

---

²² Για το τελευταίο, όπως μας πληροφορεί ο Τσέχος ιστορικός Jan Kourea, στο έργο του, *Διχοτομημένη Νήσος. Ψυχρός Πόλεμος και Κυπριακό την Περίοδο 1960-1974* (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2019), 49, σε αναφορά της Πρεσβείας των ΗΠΑ στην Αθήνα, τον Οκτώβριο 1955.

Το Λονδίνο έδειξε την προτίμηση του από τα μέσα της δεκαετίας 1930, ιδίως μετά την επιστροφή της Μοναρχίας στην εξουσία (το Νοέμβριο 1935). Μπορεί ο Γεώργιος Β να ήταν της απολύτου εμπιστοσύνης τους, το ίδιο όμως δεν μπορούσε να λεχθεί για τον Ιωάννη Μεταξά. Το Λονδίνο ούτε να λησμονήσει μπορούσε ούτω όμως και να συγχωρήσει τη στάση του Πρωθυπουργού (μετά την 4^η Αυγούστου 1936) στον Εθνικό Διχασμό (1915-17), όπου ο ίδιος με αρκετούς άλλους (όπως τον Βίκτωρα Δούσμανη), ήθελαν την αποφυγή της στρατιωτικής εμπλοκής της Ελλάδας στον Πόλεμο (1914-18) με το μέρος της Τριπλής Συνεννόησης. Και αυτό, όχι τόσο λόγω της εμμονής τους σε γνήσια ουδέτερη στάση, αλλά λόγω της έντονης πεποίθησης τους στο αήτητο του Γερμανικού στρατού.

Για τις ΗΠΑ, η Τουρκία αποτελούσε πιο αξιόπιστο σύμμαχο, μια και οι διαφορές της με την Ελλάδα ήσαν εμφανείς. Η Τουρκία δεν διέθετε διαφθαρμένους πολιτικούς, ούτε και μαστιζόταν από εμφύλιο πόλεμο, ούτε και απειλείτο εσωτερικά, σε αντίθεση με την Ελλάδα. Η Τουρκία, πρέπει να υπογραμμισθεί, δεν χρωστούσε τίποτε και σε κανένα. Η δεινή άσκηση της δικής της διπλωματίας, ιδιαίτερα μετά το 1945 άφηνε πίσω την επαμφοτερίζουσα στάση που η ίδια τήρησε μεταξύ 1939-45 ως θεωρητικά ή κατ'όνομα ουδέτερη χώρα κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Τώρα εμφανιζόταν ως ένα μικρό κράτος στην πρώτη γραμμή της αντιπαράθεσης με τη Σοβιετική Ένωση να απειλείται από την τελευταία. Η συγκεκριμένη επιχειρηματολογία αποτέλεσε εφεξής και το ακρογωνιαίο λίθο της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας από το 1945, ιδίως το 1950.

δυσάρεστες εξελίξεις και άκρως αρνητικές συνέπειες, όχι μόνο στο ψυχολογικό τομέα.

Όμως, το δεύτερο ιστορικό γεγονός δεν στέκει από μόνο του, δηλ. η ανάρρηση στην εξουσία του Αδόλφου Χίτλερ δεν ήταν κάτι το αστραπιαίο ή το αναπάντεχο ή ακόμα το απρόσμενο.²³ Όχι όμως αναγκαίο. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 ήταν η απαρχή για την αμφισβήτηση και τελικά την αποδόμηση του συστήματος των Βερσαλλιών, ενώ ταυτόχρονα αποδείχθηκε, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, η ταφόπλακα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.²⁴ Ως οι κυριότεροι, αναφέρονται η ενίσχυση των ακροδεξιών κομμάτων που αμφισβητούσαν το δημοκρατικό πολίτευμα και την οντότητα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης (όπως το DNVP του Alfred Hugenberg),²⁵ η δυσπιστία έναντι των Σοσιαλ-Δημοκρατών (ηγούντο του μεγάλου συνασπισμού 1928-30), με αποτέλεσμα την αποπομπή του Καγκελαρίου Hermann Muller το Μάιο 1930, η υπονόμευση του κοινοβουλευτισμού και άνοδος του αυταρχισμού ελέω του Άρθρου 48 του συντάγματος που επέτρεπε στον εκάστοτε πρόεδρο να κυβερνά με διατάγματα και η άνοδος των μετοχών των Εθνικοσοσιαλιστών. Κοντά σ'αυτά, πρέπει να γίνει επίσης λόγος στο διορισμό του Heinrich Brüning, Καθολικού που στο θρήσκευμα και στο Κεντρώο Κόμμα, μια άχρωμη προσωπικότητα, με πολύ έντονες εμμονές και αρνητική ιδεολογία (ο ίδιος ένωθε απέχθεια κατά των Σοσιαλδημοκρατών), όχι μόνο εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων, αλλά και του ίδιου του πολιτεύματος της δημοκρατίας.

Χωρίς να υπεισέρχομαι σε λεπτομέρειες, αρκετή είναι η αναφορά σε αριθμούς για να καταδείξει την έκταση και τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης για την Τσεχοσλοβακία. Μεταξύ 1932-33, η χώρα είχε 1 εκ. ανέργους, ήτοι, 15% του εργατικού δυναμικού της. 40% των Σουδητών ήταν άνεργοι, σε αντίθεση μόνο με 10% του συνόλου της χώρας. Η οικονομική κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη γεωργία, και κατέληξε σε εμπορικό πόλεμο με την Ουγγαρία. Όσο και να φαίνεται παράδοξο, οι Σουδήτες υπέφεραν πολύ από την οικονομική κρίση, ενώ η Τσεχοσλοβακία, άνκαι ουδεμία ευθύνη έφερε για την καταστροφή, ευεργετήθηκε σημαντικά απ'αυτήν. Η κατάρρευση Αυστριακών τραπεζών, κάτι ανάλογο με τα αυτοκρατορικά πολεμικά ομόλογα 1914-18, έπληξε έντονα τους Σουδήτες, εκτός του πληθωρισμού σε Γερμανία και Αυστρία, γεγονός που κατέστρεψε τις αγορές των εξαγωγών τους. Παράλληλα, έδωσε την ευκαιρία στις αντίστοιχες τράπεζες στην Τσεχοσλοβακία να αναλάβουν τα ηνία των επιχειρήσεων στη Σουδητία. Όπως υποδεικνύει ο Joseph Rothschild, πράγματι η χώρα επηρεάσθηκε από την κρίση, αλλά λόγω της σύνθεσης των πολιτικών σχηματισμών το εσωτερικό μέτωπο κράτησε τη συνοχή του. Με άλλα λόγια, η Τσεχοσλοβακία δεν μετατράπηκε σε δεύτερη Γερμανία ή Ιταλία

---

²³ Άλλωστε, το 1932, ο ίδιος ο Χίτλερ, σε μια πράξη επίδειξης των διαπιστευτηρίων του, διεκδίκησε την προεδρία, εξαναγκάζοντας τον ήδη Πρόεδρο Paul Von Hindenburg σε δεύτερο γύρο.

²⁴ Για την ιστορικό Zara Steiner, η χρονική περίοδος 1929-33 είναι γνωστή ως the hinge years.

²⁵ Το Γερμανικό Εθνικό Λαϊκό Κόμμα.

ή Ισπανία, ή Πολωνία, έστω και αν υπήρχε φασιστικός πολιτικός σχηματισμός εσωτερικά, πέραν της ύπαρξης ορισμένων με τις ίδιες ιδεολογικές αποκλίσεις εντός του Αγροτικού Κόμματος.

Η αλήθεια ήταν και παραμένει ότι η χώρα αποτελούσε τη μόνη δημοκρατία στην Ανατολική Ευρώπη, ιδίως σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο που ο τυφώνας του φασισμού παρέσυρε τα πάντα στο διάβα του. Ο συνταγματικός κοινοβουλευτισμός που τη χαρακτήριζε δεν διασαλεύθηκε. Άλλο ένα αξιοσημείωτο γεγονός ήταν οι στάση των Τσέχων Κομμουνιστών, οι οποίοι ουδέποτε ένωσαν ότι είχαν εξουσιοδότηση για την ανατροπή της νόμιμης κυβέρνησης. Ούτε επίσης και προσπάθησαν να εκμεταλλευθούν την οικονομική κρίση, σε αντίθεση με το KPD της Γερμανίας και το Γενικό του Γραμματέα Ernst Thalmann. Οι Γερμανοί Κομμουνιστές (αιχμάλωτοι αποφάσεων της Τρίτης Κομμουνιστικής Διεθνούς το 1928, και της Μόσχας), προτίμησαν να μην στηρίξουν την κυβέρνηση του Συνασπισμού του Καγκελαρίου Hermann Muller (1928-30) του SPD, ταυτίζοντας τους με το NSDAP του Χίτλερ. Όμως, η απορρόφηση της Αυστρίας από τη Γερμανία επέδρασε καταλυτικά, ιδιαίτερα στη Σλοβακία. Αρκετοί της νεώτερης γενιάς εντός του κινήματος του Hlinka επιζητούσαν στενότερους δεσμούς με την Ιταλία και τη Γερμανία. Το Anschluss τους προσέφερε τη μοναδική ευκαιρία προς τούτο, εφόσον ήθελαν να διαχωρίσουν εαυτούς από την εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Πράγας.

Τα αρχικά στάδια για αμφότερες τις μειονότητες παρουσιάζουν την εξής εικόνα. Στην Κύπρο, από το 1945, με τον τερματισμό του Πολέμου παρατηρείται η σύσταση του ΚΑΤΑΚ (18.4.1943), δηλ. του Συνδέσμου της Τουρκοκυπριακής Μειονότητας (Kibris Adasi Turk Azinligi Kurumu), με ηγέτη τον Fazil Kucuk, ενώ τον επόμενο χρόνο (23.4.1944) ο ίδιος προχωρεί στην ίδρυση του Κυπριακού Εθνικού Τουρκικού Λαϊκού Κόμματος (Kibris Milli Turk Halk Partisi). Το 1949 (23.10) τα δύο προαναφερθέντα ενώθηκαν σ'ένα.²⁶ Τον Ιούνιο 1948 δημιουργείται η Κοινή Αγγλο-Τουρκική Επιτροπή.²⁷ Δεν είναι βέβαιο μέχρι ποίου βαθμού η Άγκυρα είχε ενεργή ανάμειξη (μάλλον ελάχιστη, μια κα η Τουρκία είχε άλλες έγνοιες, δηλ. την απόκρουση της Σοβιετικής επιθετικής πολιτικής εναντίον της), κάτι ανάλογο με τη Γερμανία

---

²⁶ Με την επωνυμία Εθνικό Τουρκικό Κόμμα Ενότητας της Κύπρου (Kibris Milli Turk Birligi Partisi).

²⁷ Τα τρία γεγονότα δεν ήταν τυχαία. Επικεφαλής του ΚΑΤΑΚ τέθηκε ο Fazil Kucuk, ιατρός και ηγετική προσωπικότητα. Προφανώς η σύσταση του Συνδέσμου της T/K Μειονότητας δεν ήταν άσχετη με το αίσθημα των E/K για ένωση με την Ελλάδα, εξ ου και το ότι οι T/K ήθελαν να καταδείξουν ότι η Κύπρος δεν ήταν ομοιογενής από πλευράς πληθυσμού και δη εθνοτικών κοινοτήτων.

Υπάρχει όμως ακόμα μια εξήγηση για τη σύσταση του Συνδέσμου, ότι δηλ. στελνόταν ένα μήνυμα προς τη Βρετανική Αποικιακή Διοίκηση, ότι δηλ. οι T/K δεν ήταν απλώς οι πτωχοί συγγενείς της νήσου.

Ο Ιούνιος του 1948 σηματοδότησε τον τερματισμό της Διασκεπτικής Συνέλευσης, κάτι που άρχισε τον Ιούλιο 1947. Πιστεύω ότι μπορεί να γίνει σύνδεση των δύο, δηλ. εφόσον οι E/K απέρριπταν τις προτάσεις του Λόρδου Winster, η Βρετανική Αποικιακή Διοίκηση μπορούσε να στραφεί αλλού, εξ ου και το άνοιγμα προς τους T/K. άλλωστε, οι τελευταίοι αποδείχθηκαν θετικά ουδέτεροι προς τη Βρετανία, δηλ. τάχθηκαν εναντίον της οποιασδήποτε μεταβολής της ισχύουσας συνταγματικής τάξης.

που κράτησε αποστάσεις από τους Γερμανούς Σουδήτες και τους Εθνικοσοσιαλιστές της ίδιας περιοχής. Ουδείς έδινε δεκτός στο NSDAP. Όμως, η κατάσταση άλλαξε το 1933, όταν πιο ακραία στοιχεία ανέλαβαν δράση, κάτι ανάλογο με την Κύπρο και την έναρξη του αντί-αποικιακού αγώνα το 1955. Ένδειξη τούτου, η σύσταση του πολιτικού σχηματισμού Kibris Turktur Partisi (Αύγουστος 1955), και πάλιν υπό τον Fazil Kucuk, στόχος του οποίου ήταν η δυναμική διεκδίκηση αιτημάτων των Τ/Κ.

Το Σεπτέμβριο 1933 (εννέα μήνες μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία), δημιουργήθηκε το Sudeten German Home Front, που μετονομάζεται σε Comrades League ένα μήνα αργότερα. Τον επόμενο χρόνο, ο εν λόγω σχηματισμός μετατρέπεται σε μαζικό κίνημα. Επικεφαλής τίθεται ο Konrad Henlein, ο οποίος όμως (21.11.1934) τηρεί αποστάσεις από τον εθνικοσοσιαλισμό και το φασισμό της Γερμανίας και της Ιταλίας αντίστοιχα. Η στάση μάλιστα που τήρησε έτυχε δυσμενούς υποδοχής από το NSDAP της Γερμανίας, με το τελευταίο να ασκεί έντονη κριτική εναντίον του Comrades League. Οι πολιτικές εξελίξεις δημιούργησαν την εντύπωση για τη μετεξέλιξη του συστήματος διακυβέρνησης της Τσεχοσλοβακίας σε ένα αντίστοιχο ελβετικού τύπου. Η εντύπωση στην Πράγα για τους Σουδήτες (ότι δηλ. αποτελούσαν μιας ήπιας μορφής πολιτικό κίνημα) ενισχύθηκε και από το γεγονός ότι μέχρι πρότινος, τον πρώτο λόγο είχαν οι μεσαίες τάξεις στην περιοχή ή σοσιαλιστές Γερμανοί με έντονη δράση, εντός όμως του πλαισίου σχηματισμού κυβερνήσεων συνασπισμού σ'εθνικό επίπεδο. Εξάλλου, το αντίστοιχο του Ναζιστικού Κόμματος στη χώρα (το NSDAP) είχε αποδυναμωθεί αισθητά, επειδή αρκετοί από τους ηγέτες του είχαν ήδη εγκαταλείψει τη χώρα προς τη Γερμανία ή είχαν φυλακισθεί.

Σταδιακά όμως, η κατάσταση αλλάζει άρδην. Την 19.5.1935 γίνονται εκλογές στη χώρα, με το Sudeten German Party του Henlein (μετασχηματισμός του αρχικού Sudeten German Home Front) να κερδίζει το 15.9% των ψήφων και 44 έδρες και να αναδεικνύεται ο μεγαλύτερος πολιτικός σχηματισμός της χώρας. Η Βιέννη τηρεί αποστάσεις από το κίνημα του Henlein, κάτι αναμενόμενο, μετά το αποτυχημένο κίνημα και τη δολοφονία του Καγκελάριου Engelbert Dolfuss (Ιούλιος 1934).²⁸ Η συνεχώς μεταβαλλόμενη κατάσταση άλλαξε πάρα πολλά στο ισοζύγιο δυνάμεων στην Ευρώπη, όπως η ανακατάληψη της Ρηνανίας (7.3.1936), που απέδειξε και τη χρεωκοπία της Γαλλικής κυβέρνησης, λόγω της αδυναμίας αντίδρασης της.²⁹ Το νέο τετελεσμένο ώθησε τον Καγκελάριο της Αυστρίας να επιχειρήσει ελιγμό μεταξύ της Ιταλίας και της Δύσης.

---

²⁸ Στην αποτυχία κατάληψης της εξουσίας συνέβαλε και η Ιταλία, που εξέφρασε δημόσια την αντίθεση της σ'ένα τέτοιο ενδεχόμενο, κοινοποιώντας ταυτόχρονα και τις ένοπλες δυνάμεις της στα νότια της Αυστρίας.

²⁹ Κάτι φυσικά φυσιολογικό, λόγω της επικρατούσας κατάστασης στο εσωτερικό μέτωπο. Η Γαλλία της δεκαετίας 1930 ήταν μια χώρα που μαστιζόταν από έντονη εσωτερική αντιπαράθεση (με αποκορύφωμα τα γεγονότα της 6^{ης} Φεβρουαρίου 1934), με μια δεξιά που επιζητούσε διακαώς την ανατροπή των κυβερνήσεων. Στο τελευταίο συνέτεινε κατά πολύ η δημιουργία αρκετών ακροδεξιών οργανώσεων (η Croix de Feu του Francois de la Roque, που μετεξελίχθηκε στο Parti Social Francais, η La Cagoule του Eugene Deloncle, η Action Francaise του Charles Maurras, το Le Parti Populaire Francais του Jacques Doriot, πρώην

Η διαμορφούμενη νέα τάξη δημιούργησε πυκνά μαύρα σύννεφα στην Πράγα. Η Τσεχοσλοβακία επένδυσε πολλά στην Αυστρία, καθότι ήσαν γείτονες. Την 26.3.1937 ο Πρωθυπουργός της Τσεχοσλοβακίας επισκέφθηκε τη Βιέννη, όπου εκμυστηρεύθηκε τους φόβους του για πιθανή σύγκρουση με τη Γερμανία. Φόβοι, οι οποίοι σε μια περίοδο όπου οι ελπίδες για επαναπροσέγγιση των δύο χωρών βρήκαν πρόσφορο έδαφος με την έναρξη συνομιλιών (ο Franz Von Papen και η συνάντηση του με τον Πρόεδρο Benes).³⁰ Ο τότε Πρόεδρος της Τσεχοσλοβακίας (διαδέχθηκε τον Tomas Masaryk το Δεκέμβριο 1935) επιζητούσε διακαώς τη συνεννόηση. Άλλωστε, το Μάιο 1937, μεσούσης της στέψης του Γεωργίου ΣΤ, ο Πρωθυπουργός της Τσεχοσλοβακίας δήλωσε την ετοιμότητα του για μεγάλες παραχωρήσεις προς τους Γερμανούς που ήσαν πιστοί στο κράτος, χωρίς όμως την οποιαδήποτε ανάμειξη του Henlein.

Υπεισέρχεται στην ιστορική εξέλιξη η προσωπικότητα, κάτι που αποδεικνύεται καθοριστικής σημασίας. Ο ιστορικός Gordon Craig επέστησε την προσοχή μας στο τι μπορούσε να συμβεί στη Γερμανία αν δεν ήταν ο Αδόλφος Χίτλερ Καγκελάριος. Πολύ πιθανόν, η χώρα να γινόταν μια δεύτερη Ιταλία, ένα αυταρχικό καθεστώς, αλλά όχι να οδηγούσε στην παγκόσμια σύρραξη. Έτσι, και στην περίπτωση της Κύπρου, οι προσωπικότητες διαδραμάτισαν το δικό τους ρόλο. Πρώτα, ο Fazil Kucuk, αλλά κυρίως ο Rauf Denktas, νεαρός δημόσιος κατήγορος επί Αγγλοκρατίας και αργότερα (το 1958) πλήρως αφιερωμένος στην υπόθεση των Τ/Κ.³¹ Οι θέσεις και τα αιτήματα του Henlein αποδεικνύουν και την όλη στρατηγική του, έστω αν αρχικά, ο ίδιος δεν ήταν και ο πλέον δημοφιλής στο Βερολίνο.³² Η υποτίμηση του δεν περιορίστηκε μόνο στους ναζιστικούς κύκλους στη Γερμανία. Πολλοί κύκλοι της δεξιάς ανάμεσα στους Τσέχους και τους Σλοβάκους επιζητούσαν να χρησιμοποιήσουν τον Henlein εναντίον των σοσιαλιστών.³³

μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γαλλίας, το Le Rassemblement National Populaire του Marcel Deat). Οι προαναφερθέντες συνεργάστηκαν πολύ στενά με το καθεστώς του Vichy, των Philip Petain και Pierre Laval.

Η ανάρρηση στην εξουσία του Λαϊκού Μετώπου (Front Populaire), τον Ιούλιο 1936, με Πρωθυπουργό τον Leon Blum, όξυνε την κατάσταση ακόμα περισσότερο.

³⁰ Οι επαφές των δύο χωρών πραγματοποιήθηκαν μεταξύ τέλη 1936-αρχές 1937. Παρά το ότι η ηγεσία της Τσεχοσλοβακίας ήταν αισιόδοξη για την κατάληξη, ο Αδόλφος Χίτλερ δεν είχε κανένα ενδιαφέρον προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση. Απώτερος του στόχος ήταν η καταστροφή αμφοτέρων της Αυστρίας και της Τσεχοσλοβακίας ως ανεξαρτήτων κρατών. Λεπτομέρειες στο Gerhard Weinberg *The Foreign Policy of Hitler's Germany. Starting World War II, 1937-1939* (Chicago: The University of Chicago Press, 1980), 315-16.

³¹ Τονίζεται εδώ ότι η Έκθεση που συνέταξε ο Nihat Erim (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1956) εμπεριείχε τη στρατηγική Henlein, αλλά σε πολύ μεγαλύτερο βάθος χρόνου.

³² Το Ναζιστικό καθεστώς έδειχνε προτίμηση στον Karl Hermann Frank. Προς τιμή του, ο Πρόεδρος Benes ήταν ο μόνος που αντιλήφθηκε πολύ νωρίς τους απώτερους στόχους του Henlein, εξ ου και η επιμονή του να τεθεί εκτός νόμου ο πολιτικός σχηματισμός του ηγέτη της Σουδητίας.

³³ Η συγκεκριμένη τακτική χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην Ευρώπη, όταν αρκετοί έβλεπαν στο πρόσωπο του φασισμού το αντίβαρο προς την ενδεχόμενη απειλή της κομμουνιστικής αριστεράς, την οποία έλεγχε ο Στάλιν.

Τη διοικητική αποκέντρωση (21.1.1934) διαδέχθηκε η ομοσπονδία με βάση φυλετικά κριτήρια (21.6.1936) με τελική κατάληξη την πλήρη πολιτική αυτονομία (24.4.1938). Για την Τσεχοσλοβακία, το 1937 αποβαίνει καθοριστικής σημασίας, όχι μόνο λόγω της ανακατάληψης της Ρηνανίας τον προηγούμενο χρόνο, αλλά γιατί όλες οι ενδείξεις έδειχναν την επόμενη κίνηση του Βερολίνου προς την Αυστρία, το νότιο γείτονα της, ένα ενδεχόμενο που δεν μπορούσε να αγνοηθεί από την Πράγα. Εξ ου και η Συνάντηση Von Schushnigg-Hodza (27.9.1937), με τον Αυστριακό Καγκελάριο να δηλώνει ευθαρσώς ότι το έδαφος της χώρας του δεν θα χρησιμοποιείτο ποτέ εναντίον της Τσεχοσλοβακίας. Αυτά όμως εν καιρώ ειρήνης. Στην Κύπρο, από την άλλη, έχουμε πόλεμο εναντίον του αποικισμού. Εδώ είναι που παρουσιάζεται ακόμα μια κοινή συνισταμένη, δηλ. το ζήτημα των μειονοτήτων.

Δύο μήνες μετά τη Συνάντηση Von Schushnigg-Hodza, ο Henlein αποστέλλει μνημόνιο προς το Χίτλερ (19.11.1937), με το οποίο πληροφορεί ότι το αίτημα για αυτονομία από πλευράς του Sudeten German Party αποτελεί κάλυψη. Ο ίδιος προχωρεί και στην εισήγηση για προσάρτηση της Βοημίας και Μοραβίας από τη Γερμανία. Οι δηλώσεις του Αδόλφου Χίτλερ (20.2.1938) ότι η Γερμανία ήταν η μητέρα πατρίδα όλων των Γερμανών ενίσχυσε στο μέγιστο βαθμό το κίνημα και τις αξιώσεις του Henlein. Εν ολίγοις, η ύπαρξη της μειονότητας σε αμφότερες την Τσεχοσλοβακία και την Κύπρο, έστω και αν η τελευταία ήταν αποικία, υπήρξε καταλυτική. Η εργαλειοποίηση της ύπαρξης έγινε σε δύο μέτωπα, τόσο από τοπικής πλευράς (Henlein, Denktas) όσο και περιφερειακής (Γερμανία, Τουρκία), αλλά σταδιακά και διεθνώς (στον ΟΗΕ, όπου με αφορμή τις προσφυγές της Ελλάδας για την Κύπρο, η Τουρκία ανέπτυξε δράση, προωθώντας έντονα το αίτημα για ξεχωριστή αυτοδιάθεση).³⁴ Επιπλέον, στο χορό εισήλθε και η αποικιακή δύναμη, που υποστήριζε το αίτημα των Τ/Κ καθαρά ως αντίβαρο προς το αίτημα των Ε/Κ.

Η ενεργή πλέον ανάμειξη της Τουρκίας (λόγω της Τριμερούς του Λονδίνου, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1955), κατά παράβαση του Άρθρου 20 της Ειρηνευτικής Συνθήκης της Λωζάννης, δημιούργησε δυναμική για τον Denktas, ιδίως από το Μάιο 1956 και τον εκτοπισμό πολλών Ε/Κ από τα βόρεια προάστια της Λευκωσίας (απαρχή μιας πολιτικής εθνοκάθαρσης σε τοπικό επίπεδο και προοίμιο ανάλογων ενεργειών μελλοντικά σε εθνικό), έναυσμα για περαιτέρω αιτήματα, με αποκορύφωμα τη δήλωση του Υπουργού Αποικιών Alan Lennox Boyd στη βουλή των Κοινοτήτων

---

³⁴ Εδώ, δεν υπαινίσσομαι ότι εξαιτίας της πρώτης προσφυγής της Ελλάδας στον ΟΗΕ (Φθινόπωρο 1954), η Τουρκία αυτόματα έγινε και μέρος του Κυπριακού προβλήματος. Για λόγους τακτικής, η Άγκυρα τηρούσε στάση αναμονής μεταξύ 1950-54, καθότι δεν ήθελε επουδενί να δώσει την εντύπωση ότι αντιτίθετο στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Εξάλλου, ήθελε να αφήσει το Λονδίνο να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά.

Με όλα αυτά, δεν σημαίνει ότι αποποιείτο την οποιαδήποτε δράση. Μακράν τούτου. Κάτι τέτοιο όμως θα γινόταν σε χρόνο που η ίδια θα επέλεγε. Επίσημα, η ανάμειξη της χρονολογείται με την Τριμερή του Λονδίνου (Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1955), όταν καθίσταται για τα καλά παράγοντας του Κυπριακού. Έστω όμως αν η Βρετανία, για δικούς της λόγους, δεν επιδίωκε την ανάμειξη της Τουρκίας, η τελευταία θα το έπραττε η ίδια.

(19.12.1956) για το δικαίωμα ξεχωριστής αυτοδιάθεσης των Τ/Κ.³⁵ Η δήλωση έδωσε περαιτέρω δυναμική στον Denktas και την εκστρατεία του, ωθώντας τον στην υιοθέτηση ακραίων θέσεων, ο οποίος μάλλον χειραγωγούσε την Άγκυρα, αποδεικνύοντας εαυτόν βασιλικότερο του βασιλέως. Όπως και στην περίπτωση του Henlein, ο νεαρός πρώην δικηγόρος και εισαγγελέας του στέμματος αποδεικνύει ότι αποτελούσε τη νέα δύναμη που δεν ήταν δυνατόν να αγνοηθεί, εκτός του ότι ο μαξιμαλισμός του καθιστούσε τον οποιοδήποτε συμβιβασμό αδύνατο. Στην προκειμένη περίπτωση, δεν ήταν μόνο την Άγκυρα που χειραγωγούσε, αλλά και την Τ/Κ κοινότητα με ποικίλα μέσα και μεθόδους, ιδίως σ'ένα συνδυασμό ακραίας ρητορικής και αδίστακτης χρήσης ένοπλης βίας. Στην Τσεχοσλοβακία, το Anschluss (Μάρτιος 1938) αναζωογόνησε τις προσπάθειες του Henlein. Έτσι, σε ομιλία του (28.3.1938) υποσχέθηκε να ζητεί περισσότερα από εκείνα που θα του δίδονταν από την Πράγα. Λίγο αργότερα (Απρίλιος 1938), υιοθετήθηκε το Πρόγραμμα Karlsbad για πλήρη αυτονομία, ενώ το Μάιο η παράταξή του κερδίζει το 87% των Σουδητών σε τοπικές εκλογές.

Μπορεί να εντοπισθεί μια κάποια ημερομηνία που να αποτελεί ορόσημο; Πιστεύω πως ναι. Θα επέλεγα το 1937 και το 1957, διότι σε αμφότερες τις περιπτώσεις λαμβάνουν χώρα γεγονότα καθοριστικής σημασίας. Για την Τσεχοσλοβακία, έγινε ήδη αναφορά, ενώ για την Κύπρο στην εν λόγω χρονιά μπαίνουν αποφασιστικά οι ΗΠΑ στο προσκήνιο (η Συνάντηση Eisenhower-Macmillan, στο Nassau, το Μάρτιο 1957). Η Ουάσιγκτων δεν επιθυμεί να καταστεί το Κυπριακό σημείο τριβής και αντιπαράθεσης ανάμεσα στους τρεις συμμάχους της. Η Βρετανία, κάνοντας στροφή 180 μοιρών, αμφισβητεί τη στρατηγική αξία της Κύπρου, ενώ διακηρύττει ότι της αρκούν βάσεις στη νήσο. Φρονεί όμως ότι ο διαμελισμός αποτελεί την καλύτερη λύση.³⁶ Τόσο

---

³⁵ Απώτερος στόχος των προαναφερθέντων ήταν να καταδείξει ότι η συμβίωση μεταξύ ατόμων με διαφορετική εθνοτική καταγωγή, θρησκεία γλώσσα και κουλτούρα ήταν αδύνατη. Εξ ου και η ανάγκη του γεωγραφικού διαχωρισμού, κάτι που θα πραγματοποιείτο πολύ αργότερα, ως απόρροια της Τουρκικής εισβολής.

Το αίτημα για ξεχωριστή αυτοδιάθεση προβάλλεται καθαρά για λόγους εξουδετέρωσης του αιτήματος της αυτοδιάθεσης/ένωσης. Όλα αυτά, σε μια περίοδο που ναι μεν οι Βρετανοί Αρχηγοί των Όπλων αναγνωρίζουν ότι η Κύπρος δεν παρέχει ουσιαστικά οφέλη στο Βασιλικό ναυτικό, από την άλλη όμως αποδεικνύεται η αξία της, μια και το έδαφος της μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση τόσο για τη Βρετανία όσο και τις ΗΠΑ. Επιπλέον, προβλήθηκε το επιχείρημα ότι η διατήρηση της Κύπρου ενεργούσε ως σταθεροποιητική για τη Μέση Ανατολή (εδώ προφανώς προβάλλεται ο κομμουνιστικός κίνδυνος που απορρέει από τις αποικίες), πέραν της αξίας της Τουρκίας. Μιας αξίας που αναγνωριζόταν από το Λονδίνο, όταν συζητείτο αλλαγή του καθεστώτος στο νησί. Λεπτομέρειες στο Claude Nicolet, *United States Policy Towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek-Turkish Bone of Contention* (Manheim: Bibliopolis, 2001), 80.

³⁶ Κάτι που διατυπώθηκε από τους Βρετανούς Αρχηγούς των Όπλων, COS Committee (Μάρτιος 1957), ότι δηλ. δεν άξιζε να ξοδεύονται τόσα χρήματα για την Κύπρο ως στρατιωτική βάση. Η διαπίστωση ήταν σε πλήρη αντίθεση με τη θέση που διατυπώθηκε προηγουμένως, περί τα τέλη Νοεμβρίου 1956.

Η Επιτροπή Άμυνας του Βρετανικού Κοινοβουλίου εξήρε το Νοέμβριο 1956 την αξία να διατηρηθεί η Κύπρος ως στρατιωτική βάση (ενόψει και της κατάληξης της επιχείρησης του Σουέζ), ενώ η συνεργασία με άλλες χώρες, όπως η Τουρκία, ήταν καθοριστική, μια και εξουδετέρωνε το αίτημα των Ε/Κ.

Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ πίστευε επίσης στη λύση του διαμελισμού. Nicolet, *οπ. παρ.* 100-101.

όμως το Λονδίνο όσο και η Ουάσινγκτων αναγνωρίζουν τον πολύ σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η Τουρκία στη Μέση Ανατολή, άρα και στην Κύπρο.³⁷

Τα συνθήματα έχουν τη δική τους αξία. Όπως ο Νοέμβριος 1937 με το Μνημόνιο Henlein, έτσι και το 1957 με το σύνθημα "taksim ya olum" (διαμελισμός ή θάνατος), της ηγεσίας των Τ/Κ. Προχωρώντας όμως ένα βήμα παραπέρα, ο Denktas καθίσταται ο ιθύνων νους της σύστασης της ΤΜΤ, ένοπλης παραστρατιωτικής οργάνωσης, με εκπαίδευση και εξοπλισμό από την Τουρκία, με ισχυρό ιδεολογικό υπόβαθρο (διαμελισμός ή θάνατος), με διπλή αποστολή. Πρώτον, εναντίον των Τ/Κ που δεν ακολουθούσαν τη γραμμή του και δεύτερον, εναντίον των Ε/Κ, θέλοντας να δώσει το μήνυμα ότι οι τελευταίοι, όχι μόνο δεν ήσαν μόνοι στο νησί, αλλά επιπλέον, οι Τ/Κ δικαιούνταν πολλά και θα τα διεκδικούσαν δια της δύναμης των όπλων. Οι αναφορές για διαμελισμό της Κύπρου, ως απόρροια της ξεχωριστής αυτοδιάθεσης, δεν θάταν μόνο λόγια, αλλά αντίθετα, μετουσιώθηκαν σε δυναμικό αίτημα, με τη Τουρκία να το υποστηρίζει έως τα άκρα.

Το 1938 όπως και το 1958. Το Μάιο απειλείται η πρώτη κρίση (20-21) στο ζήτημα της Τσεχοσλοβακίας, το Σεπτέμβριο πραγματοποιείται η Διάσκεψη του Μονάχου (29-30). Παίρνονται αποφάσεις ερήμην της Τσεχοσλοβακίας, η οποία αφήνεται απελπιστικά μόνη, γιατί απλά η Βρετανία δεν επιθυμεί τον πόλεμο και ουσιαστικά πείθει την πρώτη τη τάξει εγγυήτρια δύναμη της Τσεχοσλοβακίας (τη Γαλλία) να μην εγγυηθεί το παραμικρό, αλλά να συμφωνήσει στο διαμελισμό και τη διάλυση της. Το 1958 για την Κύπρο αποδεικνύεται ακόμα σπουδαιότερης σημασίας, μια και φέρνει στην επιφάνεια την ενδοκοινοτική διαμάχη, με τραγικές συνέπειες (τα γεγονότα του Ιουνίου). Η μεν κυβέρνηση στην Πράγα «υπακούει» στο κέλευσμα των Αγγλο-Γάλλων, όπως και η ηγεσία των Ε/Κ με τη στροφή προς την εγγυημένη ανεξαρτησία, κάτι που κυοφορείτο από τις αρχές του 1957. Ήταν και το ενδεχόμενο αποστολής στρατευμάτων από την Τουρκία, μια απειλή της Άγκυρας που θύμιζε μια άλλη διαμάχη, εκείνη με το Σαντζάκιο της Αλεξανδρέττας με τη Γαλλία είκοσι χρόνια προηγουμένως.³⁸ Το 1958

---

³⁷ Σε σημείο που ο Βρετανός Πρωθυπουργός να ομολογήσει ότι η χώρα του ήταν αιχμάλωτη της Τουρκίας. Nicolet, ενθ. αν. 100. Προφανώς, η ομολογία έγινε ως αναγνώριση της ακραίας πολιτικής της Άγκυρας.

³⁸ Απαρχή της κρίσης αποτέλεσε η Συμφωνία του 1936 μεταξύ της Γαλλίας και της Συρίας για την παραχώρηση πλήρους ανεξαρτησίας στη δεύτερη, που τελούσε υπό καθεστώς κηδεμονίας του Παρισιού (στην ουσία, αποικίας). Η Τουρκία εναντιώθηκε στην πρόθεση της Γαλλίας, προβάλλοντας διάφορα επιχειρήματα (ότι το Σαντζάκιο αποτελούσε μέρος του Εθνικού Συμβολαίου (Misak-I Milli) που κατήρτισε ο Κεμάλ και οι συνεργάτες του το 1920, στην παρουσία ομοεθνών Τούρκων, κλπ.).

Το ζήτημα περιπλέχθηκε ακόμα περισσότερο, λόγω της διεθνούς κατάστασης και του κινδύνου του φασισμού. Η Γαλλία επιδίωξε την εμπλοκή της Κοινωνίας των Εθνών. Πολλοί, ειδικά στη Γαλλία, συνέλαβαν την ιδέα να βοηθηθεί και να αμειφθεί η Τουρκία ως αντίβαρο και ανάχωμα κατά της επέλασης του φασισμού. Ένας εξ αυτών ήταν και ο τότε Πολιτικός Διευθυντής στο Υπουργείο Εξωτερικών της Γαλλίας, Robert Massigly. Λόγω της έντονης διαφωνίας του με τον τότε Υπουργό των Εξωτερικών Georges Bonnet (της κυβέρνησης του Eduard Daladier από το 1937), και υπέρμαχο της πολιτικής του κατευνασμού, ειδικά στο θέμα της Τσεχοσλοβακίας, ο πρώτος εξορίστηκε ως πρέσβης στην Τουρκία το Σεπτέμβριο 1938, λίγο πριν από τη Διάσκεψη του Μονάχου.

απειλήθηκε πόλεμος για την Κύπρο, όπως και είκοσι χρόνια νωρίτερα για την Τσεχοσλοβακία;³⁹ Οχι ακριβώς, αλλά έφερε δύο συμμάχους του ΝΑΤΟ σε πολύ έντονη αντιπαράθεση, με έμμεση έως άμεση ανάμειξη εκ μέρους τους στα εσωτερικά δρώμενα της νήσου, εξ ου και η από κοινού απόφαση για μια συνολική διευθέτηση.

Άλλο σημαντικό κοινό στοιχείο ήταν το διεθνές σύστημα και η περιρρέουσα γεωγραφική περιοχή για αμφότερες τις χώρες. Για την Πράγα, πολλά εξαρτώντο από τη διατήρηση του συστήματος των Βερσαλλιών ενάντια στις αναθεωρητικές δυνάμεις (Γερμανία, Αυστρία, Βουλγαρία, Ουγγαρία και μετά το 1922, η Ιταλία). Λόγω αυτής της πραγματικότητας, αλλά και της παρουσίας της χώρας σε πολύ ευαίσθητη περιοχή, θεμελιώδους σημασίας ήταν η διατήρηση πολύ φιλικών σχέσεων με τους συμμάχους της, δηλ. Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία. Η Πολωνία αποδείχθηκε ατυχής περίπτωση, η Ουγγαρία αβέβαιη (λόγω της Συνθήκης του Τριανού), η Αυστρία ανίσχυρη. Η εξωτερική πολιτική του Ναζιστικού καθεστώτος απομόνωσε τη Μικρή Συνεννόηση, καθιστώντας την ανίσχυρη να δράσει. Επιχειρώντας άνοιγμα προς την Πολωνία, την απομάκρυνε από τη Γαλλία (πέραν της διεύρυνσης του χάσματος που κάτι τέτοιο επέφερε στις σχέσεις της Βαρσοβίας με την Τσεχοσλοβακία).⁴⁰ Ένδειξη τούτων, η επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών της Ιταλίας στο Βελιγράδι και η υπογραφή Συμφώνου Φιλίας μεταξύ των δύο

Εκεί, υποστήριξε με πάθος την ανταμοιβή της Τουρκίας, δηλ. την παραχώρηση του Σαντζακίου, με αντάλλαγμα την υποστήριξη της Άγκυρας εναντίον της Ιταλίας και της Γερμανίας.

Η απογραφή της Κοινωνίας των Εθνών έφερε τους Τουρκικής καταγωγής εντός του Σαντζακίου να είναι μειοψηφία, μόνο που η Τουρκία την αμφισβήτησε. Η είσοδος Τουρκικών στρατευμάτων τον Ιούνιο 1938 λίγο πριν τη διεξαγωγή των εκλογών στο Σαντζάκιο επέδρασε καταλυτικά στις περαιτέρω εξελίξεις. Η τελική απορρόφηση του Σαντζακίου (που στο μεταξύ είχε ονομασθεί ως Δημοκρατία της Χατάης), μετά τις εκλογές του Ιουνίου 1938, όπου οι Τουρκικής καταγωγής εξασφάλισαν 22 από τις 40 έδρες, από την Τουρκία και η ενσωμάτωση του στην επικράτεια της δηλητηρίασε έκτοτε τις σχέσεις Συρίας-Τουρκίας.

Από παράδειγμα ήταν η κρίση του Σεπτεμβρίου 1957 και η παρολίγον κήρυξη πολέμου αρχές Οκτωβρίου 1998. Σ'αυτά, να προστεθεί και η υποστήριξη της Τουρκίας στο Syria National Army (SNA) από το 2011 και οι τρεις της στρατιωτικές επιχειρήσεις στα βόρεια της Συρίας (από τις αρχές 2018) και η κατάληψη εδαφών της τελευταίας.

Για το όλον ζήτημα του Σαντζακίου από ιστορικής πλευράς, θεμελιώδους σημασίας είναι τα έργα, Philip Khoury, *Syria Under the French Mandate. The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945* (Princeton: Princeton University Press, 1986) και Sarah Shields, *Fezzes in the River. Identity Politics and European Diplomacy in the Middle East on the eve of World War II* (New York: Oxford University Press, 2011).

Από Τουρκικής πλευράς, Sitkiye Matkap, *Reconsidering the Annexation of the Sanjak of Alexandretta Through Local Narratives*. MA Thesis, Middle East Technical University, December 2009, pdf edition και Yucel Guclu, *The Question of the Sanjak of Alexandretta. A Study in Turkish-French-Syrian Relations*. December 2001-February 2002, vol. VI, No. 4 (Ankara: Turkish Historical Society Printing House, 2002, pdf edition).

³⁹ Τούτων όμως λεχθέντων, η Τουρκία πολύ θα ήθελε την αποστολή στρατευμάτων στην Κύπρο, όπως ακριβώς έπραξε τον Ιούνιο 1938 στο Σαντζάκιο της Αλεξανδρέττας. Η Βρετανία όμως, δεν θα συναινούσε, επειδή σε μια τέτοια περίπτωση, θα αποδείκνυε την πλήρη χρεοκοπία της.

⁴⁰ Η ανάληψη του Υπουργείου Εξωτερικών από το Jozef Beck, το Δεκέμβριο 1932, υπό τις ευλογίες του Pilsudski, ευνοούσε τα σχέδια της Γερμανίας, μια και ο νέος Υπουργός ήταν θιασώτης της επαναπροσέγγισης με το Βερολίνο, αδιαφορώντας ταυτόχρονα για τις συνέπειες σε σχέση με τη Γαλλία και την Τσεχοσλοβακία.

χωρών (Μάρτιος 1937), πράξη που έφερνε τη Γιουγκοσλαβία πιο κοντά στην Ιταλία, ενώ κρατούσε τη Γαλλία μακριά (δεν τέθηκε θέμα υπογραφής παρόμοιου Συμφώνου με το Παρίσι). Η επαναπροσέγγιση Βελιγραδίου-Ρώμης άφηνε μόνη την Τσεχοσλοβακία. Επίσης, η Πράγα δεν μπορούσε να προσβλέπει προς την Ουγγαρία, μια και η τελευταία εποφθαλμιούσε τη Σλοβακία.⁴¹ Η Σοβιετική Ένωση μπήκε σταδιακά στην εξίσωση μετά το 1930 και την ανάληψη του Υπουργείου Εξωτερικών από τον Maxim Litvinov, ένθερμο υποστηρικτή της πολιτικής της συλλογικής ασφάλειας εναντίον της Γερμανίας του Χίτλερ. Η Μόσχα όμως κρατήθηκε εκτός της Διάσκεψης του Μονάχου, με ελεεινές δικαιολογίες του τότε Υπουργού των Εξωτερικών της Βρετανίας, Λόρδου Χάλιφαξ. Όσον για τους συμμάχους της Τσεχοσλοβακίας, αυτοί αποδείχθηκαν πολύ αναξιόπιστοι.

Μπορούν να συρθούν παράλληλοι των Συναντήσεων Ζυρίχης-Λονδίνου με το Μόναχο; Μπορεί εκ πρώτης όψεως κάτι τέτοιο να φαίνεται υπερβολικό. Άλλωστε, πολλοί σύρουν έκτοτε παράλληλους πολλών ιστορικών γεγονότων με τη Διάσκεψη του Μονάχου. Όμως, επιβάλλεται να υπογραμμισθεί ο τελεσιγραφικός χαρακτήρας αμφοτέρων. Στο Μόναχο, ερήμην της Τσεχοσλοβακίας, στο Λονδίνο με τη φυσική παρουσία των Ε/Κ μεν, αλλά απλώς για να επικυρωθούν τα συμφωνηθέντα, ανεξαρτήτως του ποιός γνώριζε τι και πότε. Υποδείχθηκε ότι το Μόναχο, όπως και η Συνθήκη του St, Germain, αποτελούσαν *diktat*, δηλ. επεβλήθησαν (στην περίπτωση της Αυστρο-Ουγγαρίας όμως, μια και αυτή ήταν με το μέρος των ηττημένων). Ομοίως και οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, με την ειδοποιό διαφορά ότι ο Κυπριακός λαός επιζητούσε την ελευθερία του και η διευθέτηση του 1959 έμοιαζε με τιμωρία. Τιμωρία, που συνήθως επιβαλλόταν σε δυνάμεις του παρελθόντος που άρχιζαν πολέμους και τελικά δεν κατάφερναν να τους κερδίσουν. Ποίο ακριβώς ήταν το έγκλημα της Κύπρου και του λαού της;⁴²

Επίσης, όπως το 1938, όταν η Τσεχοσλοβακία έπεφτε προδομένη από τους συμμάχους της και ελάχιστοι ύψωσαν φωνή διαμαρτυρίας (όπως, ο Winston Churchill, Edouard Herriot, Georges Mandel, Maxim Litvinov), έτσι και το 1974 η μικρή Κύπρος. Η Τσεχοσλοβακία εναπόθεσε πολλές ελπίδες στην Κοινωνία των Εθνών, η οποία όμως παρέλυσε και αποδείχθηκε ανάπηρη (το επεισόδιο της Κίνας το 1931, η εισβολή της Ιταλίας στην Αιθιοπία το 1935 και ο Ισπανικός Εμφύλιος κατέδειξαν τη χρεωκοπία της) να αναλάβει αποτελεσματική δράση.⁴³ Ο Χάρτης της (Covenant) ήταν ένα νεκρό γράμμα

---

⁴¹ Η επαναπροσέγγιση Ιταλίας-Γιουγκοσλαβίας σκοπό είχε να παρεμποδίσει την αντιπαράθεση Γιουγκοσλαβίας-Ουγγαρίας, και ει δυνατόν, να τους καταστήσει πιο φιλικούς προς τον άλλο. Από την άλλη, απόρροια του Συμφώνου Φιλίας ήταν και η υπερβολική οικονομική εξάρτηση της Γιουγκοσλαβίας από τη Γερμανία. Η προσάρτηση της Αυστρίας το Μάρτιο 1938 κατέστησε το συγκεκριμένο πρόβλημα για το Βελιγράδι οξύτερο.

⁴² Ίσως η δήλωση του τότε Βρετανού Πρωθυπουργού Anthony Eden (1.6.1956), ότι χωρίς την Κύπρο η Βρετανική Αυτοκρατορία χάνεται να εξηγεί πάρα πολλά. Nicolet, *οπ. παρ.* 79-80.

⁴³ Η συμμετοχή κρατών σ'αυτήν κατέληγε όπως το παιγνίδι με τις μουσικές καρέκλες, καθότι την εισδοχή μιας ακολουθούσε η αποχώρηση άλλης. Έτσι, την εισδοχή της Γερμανίας (το 1926) και της Σοβιετικής Ένωσης (το 1934) ακολούθησε η αποχώρηση της Ιαπωνίας (Μάρτιος 1933), της Γερμανίας (Οκτώβριος 1934) και η αποβολή της Σοβιετικής Ένωσης (Δεκέμβριος 1939).

και η έννοια της συλλογικής ασφάλειας αποδείχθηκε όνειρο απατηλό. Η αντίληψη σε σχέση με το τελευταίο σημείο απέβη ολέθρια, επειδή ήταν όχι μόνο καθοριστική για το μέλλον της Τσεχοσλοβακίας, αλλά άνοιξε και την όρεξη πολλών αναθεωρητικών χωρών που απαιτούσαν εδαφικές αναπροσαρμογές (Ουγγαρία, Πολωνία Βουλγαρία) σε βάρος άλλων. Θα ήταν η τρίτη φορά σε διάστημα δύο ετών που ο Χίτλερ επιβεβαιωνόταν ότι οι ηγεσίες των Δυτικών δημοκρατιών ήταν έκφυλες και ξεοφλημένες.

Σε όλη αυτή την αναταραχή, οι δυνάμεις του Άξονα εξύψωσαν τις μετοχές τους, σε αντίθεση με τους δυτικούς συμμάχους, που έβλεπαν το κύρος και το εκτόπισμα τους να μειώνονται αισθητά. Η πολιτική του κατευνασμού υπερίσχυσε, δημιουργώντας τη ψευδαίσθηση ότι η θυσία μιας συμμάχου-χώρας θα ικανοποιούσε τις αξιώσεις του Χίτλερ. Λόγω Μονάχου, δημιουργήθηκε και μια μυθολογία, ότι δηλ. δόθηκε επαρκής χρόνος στους Αγγλο-Γάλλους να προετοιμαστούν για την επερχόμενη θύελλα. Αυτό όμως είναι ψευδές, επειδή το Λονδίνο δεν επιθυμούσε καθ'οιονδήποτε τρόπο την πολεμική αναμέτρηση με τη Γερμανία. Η δε Γαλλία, ξεπουλώντας αρχές και αξίες και μια εκ των καλύτερων και πλέον αξιόπιστων συμμάχων της, άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου για τη δική της τύχη λίγο αργότερα (Μάιος 1940).

Ανάλογη ήταν και η τύχη της Κύπρου το 1974, όπου οι δύο εγγυήτριες δυνάμεις από το 1959 ακολούθησαν διαφορετικές πορείες, οι οποίες όμως υπήρξαν καταλυτικές και καταστροφικές (ανεξαρτήτως αν αυτές συνέκλιναν τον Ιούλιο 1974). Με μια σημαντική όμως διαφορά. Όπως με τη Βρετανία το 1938, η στρατιωτική ολιγαρχία στην Ελλάδα δεν είχε την παραμικρή πρόθεση για πόλεμο, σε αντίθεση με την Τουρκία, η οποία δεν θα άφηνε (και δεν άφησε) την ευκαιρία ανεκμετάλλευτη. Όσο για την τρίτη, η Βρετανία τήρησε στάση χειρότερη αυτής του Πόντιου Πιλάτου. Ήθελε να δείχνει πόσο καλύτερα κατανοούσε τους Κύπριους και το Κυπριακό, από τους ίδιους τους Κύπριους, οπότε της συνέφερε η επιπλέον περιπλοκή που θα αναδείκνυε ακόμα περισσότερο τη σπουδαιότητα των στρατιωτικών βάσεων που διατηρούσε στο νησί.

Οι δύο υπερδυνάμεις για δικούς τους λόγους ουδέν έπραξαν, επειδή βολεύονταν από τις εξελίξεις. Οι μεν ΗΠΑ, για να απαλλαγούν από ένα ενοχλητικό άτομο (με κυρίαρχη την αντίληψη ότι ήταν εμπόδιο στους ευρύτερους γεω-στρατηγικούς σχεδιασμούς των ΗΠΑ), η δε Σοβιετική Ένωση, λόγω της πιθανότητας διάλυσης της νοτιανατολικής πτέρυγας του NATO, εξέλιξη που αναμφίβολα θα απέβαινε προς το συμφέρον της. Τέλος, ο Διεθνής Οργανισμός, ανίσχυρος και ανήμπορος να αντιδράσει και να δράσει, και να εφαρμόσει πρακτικά τις πρόνοιες του Καταστατικού Χάρτη, αιχμάλωτος των συμφερόντων των πέντε μονίμων μελών του ΣΑ/ΟΗΕ, ή των πέντε παγκοσμίων χωροφυλάκων. Όσο και να ξενίζει, η διεθνής κοινότητα παρέμεινε απαθής στη δοκιμασία και το δράμα αμφοτέρων των χωρών, όπου θεμελιώδεις αρχές, όπως η εθνική κυριαρχία και η εδαφική ακεραιότητα, διακυβεύονταν.

II. Συμπερασματικά

Εν τέλει τίθενται δύο καίρια ερωτήματα θεμελιώδους σημασίας τότε και τώρα. Ποίος προστατεύει το μικρό, τον αδύνατο και τον ανυπεράσπιστο; Ποίος προκαθορίζει τους νόμους ύπαρξης στο σύμπαν; Στις δύο περιπτώσεις της Τσεχοσλοβακίας και της Κύπρου, οι συνέπειες υπήρξαν ολέθριες, ενώ κοινός παρανομαστής αποδείχθηκε η χρησιμοποίηση των μειονοτήτων από εκείνους που επιζητούσαν την καταστροφή των δύο κρατών. Για τη μεν πρώτη, το Μόναχο ακολούθησε η πλήρης κατάληψη της χώρας από το Ναζιστικό καθεστώς (την 15.3.1939), με την απελευθέρωση να πραγματοποιείται ως αποτέλεσμα της ολοκληρωτικής ήττας της Γερμανίας το 1945. Η χώρα πλήρωσε πολύ βαρύ τίμημα από τη ξένη στρατιωτική κατοχή. Οι Σουδήτες εκδιώχθηκαν από την Τσεχοσλοβακία μετά τη λήξη του πολέμου (με βάση τα περίφημα Διατάγματα Benes, τον Ιούνιο 1945), μια και θεωρήθηκαν υπαίτιοι για τα δεινά που υπέστηκε η Τσεχοσλοβακία στο παρελθόν, πράξη που δημιούργησε πολλές παρενέργειες έως σήμερα.

Όσο για την Κύπρο, ως αποτέλεσμα της Τουρκικής εισβολής το 1974, το 37% του εδάφους της Δημοκρατίας εξακολουθεί να τελεί υπό στρατιωτική κατοχή, ενώ τίποτε δεν προδικάζει την οποιαδήποτε αλλαγή του status quo που επιτεύχθηκε δια της δύναμης των όπλων. Η κατοχική δύναμη, εντέχνως, χρησιμοποίησε στο έπακρο την ύπαρξη της μειονότητας, χειραγωγώντας την παγκόσμια κοινή γνώμη με τη δική της επιχειρηματολογία. Στόχος της, ήταν και παραμένει, όχι μόνο να προσφέρει και να δικαιολογήσει εναλλακτική προσέγγιση στον αντί-αποικισμό, αλλά να πλήξει και να εξουδετερώσει το αίτημα της πλειοψηφίας για αυτοδιάθεση. Πέραν όμως των προαναφερθέντων, να επιβάλει το δικό της όραμα, μέσω μια άκρως επιτυχημένης, όπως αποδείχθηκε, στρατηγικής.

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

(α) Άρθρα

Suppan, Arnold, "Austrians, Czechs and Sudeten Germans as a Community of Conflict in the Twentieth Century". **October 2006, Working Paper 06-1**, Center for Austrian Studies. Pdf edition.

(β) Βιβλία

Bouverie, Tim, *Appeasing Hitler: Chamberlain, Churchill and the Road to War* (London: Penguin, 2019).

Holland, Robert, *Britain and the Revolt in Cyprus, 1954-1959* (Oxford: Oxford University Press, 1999).

Mallinson, William, *A Modern History of Cyprus* (London: Tauris, 2005).

Mallinson, William, *Cyprus: Diplomatic History and the Clash of Theory in International Relations* (London: Tauris, 2010).

Nicolet, Claude, *United States Policy Towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek-Turkish Bone of Contention* (Manheim: Bibliopolis, 2001).

Rothschild, Joseph, *East Central Europe between the Two World Wars* (Seattle: The University of Washington Press, 1974).

Steiner, Zara, *The Lights that Failed. European International History 1919-1933* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

Steiner, Zara, *The Triumph of the Dark. European International History, 1933-1939* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

Taylor, Telford, *Munich: The Price of Peace* (New York: Doubleday, 1979).

Watt, Donald Cameron, *How War Came: the Immediate Origins of the Second World War, 1938-39* (New York: Pantheon, 1989).

Weinberg, Gerhard, *The Foreign Policy of Hitler's Germany. Diplomatic Revolution in Europe, 1933-1936* (Chicago: The University of Chicago Press, 1970).

Weinberg, Gerhard, *The Foreign Policy of Hitler's Germany. Preparing for World War II, 1937-1939* (Chicago: The University of Chicago Press, 1980).

**ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ**

UNIVERSITY *of* NICOSIA

1993-2024 ΤΡΙΑΝΤΑΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ